

Veertiende jaargang • nummer 28 • november 2006

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

***De stille kracht
op toneel***

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie voor een geschenk.

De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn inkopen deed en in de lommerrijke tuin inspiratie opdeed voor zijn boeken. In deze tuin werd ook de bekende foto gemaakt met zijn hond Brinio.

In deze nog ongerepte tuin kunt u genieten van de natuur en een keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een nostalgisch karakter.

**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

Op de omslag: De acteurs uit
De stille kracht. Foto: Piek (details)

Rémon van Gemeren **4**
De stille kracht op toneel
Drama van de
'aangenaamste schrijver van
de Nederlandse literatuur'

3 Geachte donateurs

12 Jan van Deursen
**'Eine hübsche Anlage zu
einem Werckgen'**
Over 'De binocle' van
Johann Wolfgang Goethe

Erik Schoonhoven **20**
De essentie van verzamelen
Mysterieuze collectie-Eekhof
onthult haar geheimen

23 Caroline de Westenholz
**Heliogabalus en
de Vlam van de Lust V**
De zonen van Schuré

Rieks Toxopeus **31**
**Te koop: woonhuis
van Couperus**

34 Erik Schoonhoven
**De verschrikkingen van
het alledaagse**
Een vraaggesprek met
Aristide von Bienefeldt

Nieuwsbrief 40
Louis Couperus Museum

45 Van en over Couperus
en anderen

Korte Arabesken 51

55 Recensie
Inevitable

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet

Comité van aanbeveling:

Prof. dr. R. Breugelmans

Oud-conservator Universiteitsbibliotheek Leiden. Bezorger van onder meer *Louis Couperus Lion of the Season*, *Louis Couperus, Tussen Alexandrië en Londen* en *Louis Couperus in den vreemde*.

Dr. L. Dirix

Auteur van de dissertatie *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie*.

Prof.dr. H.F.J. Horstmanshoff

Bijzonder hoogleraar Geschiedenis van de Antieke Geneeskunde aan de Universiteit Leiden. Auteur van 'En ik verheugde mij om de rijzende zon'. Een gladiatorverhaal van Louis Couperus (Couperus Cahier VI).

Dr. M. Klein

Universitair hoofddocent Radboud Universiteit Nijmegen. Auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus, Couperus en het Corpus Hermeticum* en *Noodlot en Wederkeer*.

Dr. J.E. Koch

Docent neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie *De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies* (Couperus Cahier I).

Prof. dr. H.T.M. van Vliet

Freelance onderzoeker. Bezorger van de *Volledige Werken Louis Couperus*; auteur van onder meer *Eenheid in verscheidenheid* en *Versierde verhalen*.

Bestuur:

Hans Kreuzen

Voorzitter

Han Peek

Penningmeester

Erik Schoonhoven

Communicatie

Drs. Tessy van den Ven-

van den Besselaar

Secretaris

Mr. Pieter Verhaar

Vice-voorzitter

Drs. Peter Hoffman

Algemeen lid

Ria Keene-Fiolet

Algemeen lid

Stichtingsregister Kamer van Koophandel: S-157707

Geachte donateurs,

Wat bezielt die bewerkers en regisseurs toch, om steeds maar weer met het werk van Couperus aan de haal te gaan? Ik geef het je te doen: de kritische ogen van alle Couperus-adepten op je gericht te weten, terwijl geen enkele recensent het zal kunnen laten om het resultaat tegen het licht van het origineel te houden. Of dat laatste nou zo redelijk is laat ik hier in het midden, maar in veruit de meeste gevallen zul je als bewerkster het onderspit moeten delven. 'Het boek is beter' is een dooddoener en een cliché, maar doorgaans de beste samenvatting van de gemiddelde kritiek.

Ger Thijs mag zichzelf langzamerhand als 'ervaringsdeskundige' op dit gebied beschouwen. Zijn bewerking van *De stille kracht* tot een compact toneelstuk van zo'n anderhalf uur is het zoveelste Couperus-project dat onder zijn handen vandaan kwam. Kritiek bleef hem ook deze keer niet bespaard. Dat werpt de vraag op wat Thijs ertoe beweegt om telkens weer de 'ondankbare' taak op zich te nemen om Couperus' werk op de planken tot leven te brengen. Onze kersverse *Arabesken*-redacteur Rémon van Gemeren bezocht een van de repetities voor het nieuwe toneelstuk en sprak met de regisseur over zijn drijfveren en waarom het zo'n genot is om steeds weer met Couperus bezig te zijn.

Andere liefhebbers zoeken het genot weer in heel andere zaken: het verzamelen van Couperus' boeken bijvoorbeeld. Onbetwiste kampioen op dat gebied is de Leidenaar J.A. Eekhof. Meer dan vijftig jaar lang beijverde hij zich om letterlijk álles van en over Couperus aan zijn collectie toe te voegen: handschriften, brieven, eerste – nee álle drukken en edities, vertalingen, secundaire literatuur en allerhande parafernalia. Aldus ontstond de met afstand grootste Couperus-verzameling ter wereld, die bovendien met veel geheimzinnigheid omgeven was, omdat slechts een enkeling bij hoge uitzondering toegang kreeg tot een klein deel daarvan. Er viel dan ook enige opwinding te bespeuren, ook buiten de kring van collectioneurs, toen bekend werd gemaakt dat de verzameling haar geheimen eindelijk zou prijsgeven. De verkoop van de collectie-Eekhof aan de Koninklijke Bibliotheek en het Letterkundig Museum werd in ieder geval belangrijk genoeg geacht voor een reportage op het achtuurjournaal en een korte documentaire op Nederland 2. Natuurlijk hoopt de redactie dat nadere bestudering van de collectie zal leiden tot mooie vondsten en dat beschouwingen hierover uiteindelijk hun weg weten te vinden naar *Arabesken*. Tot die tijd verwijs ik u naar het artikel van Erik Schoonhoven in dit nummer over de achtergronden van (de verkoop van) de verzameling.

Door omstandigheden hebben we in deze aflevering van *Arabesken* helaas geen Favoriet Fragment voor u. Dat betekent overigens geenszins het eind van deze prachtrubriek; in nummer 29 vervolgen we deze serie, desnoods totdat iedere passage uit het werk van Couperus aan bod is geweest. Wat we wél hebben is ook niet mis: een vraaggesprek met de mysterieuze auteur Aristide von Bienefeldt, de vijfde aflevering van 'De Vlam van de Lust', een bijdrage over de verkoop van het woonhuis van Couperus en een artikel over 'De binocle' van Johann Wolfgang Goethe. 'Ach Gott! Die Kunst ist lang, und kurz ist unser Leben.' 🍷

*Namens het bestuur en de redactie,
Peter Hoffman*

De stille kracht op toneel

De naam van schrijver/regisseur Ger Thijs lijkt zo langzamerhand onlosmakelijk verbonden met Louis Couperus. Met *De stille kracht* brengt hij zijn derde toneelstuk dat is gebaseerd op een roman van de Haagse auteur op de planken. Een impressie van een repetitie en een gesprek met Thijs over de voorbereidingen, de bewerking, kolonialisme en Couperus.

Door Rémon van Gemeren

In de repetitieruimte van Hummelinck Stuurman Theaterbureau, gevestigd aan de fraaie Da Costakade in Amsterdam, werkt een gezelschap van elf mensen aan de opvoering van het toneelstuk, begeleid door het onstuimige gedreun van drillboren die het naastgelegen grachtenpand aan een nieuw leven moeten helpen. Regisseur Ger Thijs, die tevens de bewerking maakte, leidt met losse hand. Men is zojuist de vierde repetitieweek ingegaan. Over ruim een maand, op 28 oktober, zal de première plaatsvinden in de Leidse Schouwburg. De acteurs kennen hun tekst grotendeels uit het hoofd, zodat de regie-assistente niet al te vaak meer hoeft bij te springen. In het bestek van een uur worden drie scènes herhaaldelijk geoefend, één waarin resident Otto van Oudijck onder druk gezet wordt om het ontslag van de regent ongedaan te maken, één waarin Eva Eldersma tegen haar man Onno zegt dat ze Indië wil verlaten, en de laatste scène waarin verwijdering ontstaat tussen de donkere Ida en de blanke Frans van Helderens.

Het repeteren, zo constateert Thijs tevreden na afloop, is die dag heel prettig verlopen. Het meeste 'priegelwerk', waarbij men soms urenlang bezig was met enkele zinnen, is zo goed als voorbij. 'Wij zijn zojuist aan de tweede fase begonnen. Vrijdag en zaterdag hebben we een doorloop gehad, en nu kunnen we wat lossere werken. Je moet acteurs ook de ruimte geven om het te leren uitvoeren. Die mensen gaan het 78 keer spelen. Er moet een soort openheid in zitten.'

Openheid

Van die openheid is tijdens het repeteren veel te merken. Er heerst een ontspannen sfeer; er wordt gelachen, gegrapt door acteurs die toekijken. Nu en dan wordt er wat gegeten en koffie gedronken. Tegelijkertijd is er, vooral bij hen die op dat moment bezig zijn, een bijna voortdurende intensiteit, een ernst. Alle negen acteurs reageren veelvuldig op elkaar, overleggen vaak, soms achter de rug van de regisseur om. Thijs vindt het prima: uiteindelijk moet het hún toneelstuk worden. 'In het begin van het proces is mijn voorsprong op de acteurs heel groot. Ik heb immers de bewerking gemaakt. Bovendien is het nogal een ingrijpende bewerking. Maar op een bepaald moment halen ze je in en gaan ze ermee verder. Je kijkt er naar, maar eigenlijk is je werk gedaan. Je wordt ook door de acteurs op een bepaalde manier uitgestoten, in de zin dat de acteur nu speelt voor mijn goedkeuring. Straks speelt hij voor de goedkeuring van het publiek. Dan is er een derde partij die op dat moment machtiger is dan ik, en dat levert vrijwel altijd misverstanden op. De interactie verandert. De interactie met het publiek is altijd wat

grover dan met de regisseur, omdat de groep groter is. Maar dat is eigenlijk de grap.' Thijs ziet het om die reden als zijn taak iedereen verantwoordelijk te maken voor het toneelstuk, in een open werkproces, zodat de acteurs elkaar later in de gaten kunnen houden. Enkelen onttrekken zich daar enigszins aan en moeten gedwongen worden er aan mee te doen. 'Maar het is een fantastische groep. Iedereen is heel erg dol op het stuk, er is mooi werk voor iedereen. Alle personages ontwikkelen zich op een mooie manier.'

Actualiteit

De acteurs hebben de roman van Couperus gelezen, de meesten weliswaar pas in de zomervakantie. Ze waren verbaasd over de bewerking, want Thijs heeft veel 'bijplots' verwijderd. Er is het nodige samengevoegd en gecomprimeerd. Zo komen Doddy en Addy niet in het stuk voor. 'Je hebt de driehoek de resident, Theo, de stiefzoon, en de stiefmoeder. Je kunt die fataler maken door de andere minnaar weg te laten. Ik heb Addy gecombineerd met Eldersma.' Léonie van Oudijck krijgt in plaats van met Addy een affaire met Onno Eldersma, die zo een extra 'functie' vervult.

Het toneelstuk begint met de aankomst van Eva en Onno Eldersma, de secretaris-resident. Hierdoor kan Thijs de toeschouwer een blik in de Indische wereld en een exposé verschaffen, aangezien zij als vreemden arriveren. Het echtpaar, en met hen het publiek, krijgt dan bijvoorbeeld al te horen dat Léonie van Oudijck overspel pleegt. Het negental personages bestaat verder uit Ida en Frans van Helderer en de regent en diens moeder. Thijs laat Ida enigszins radicaliseren, islamitisch worden, waarbij ze vervreemd van haar man. Het Indische personeel is omwille van de overzichtelijkheid beperkt gebleven tot twee mensen.

Het kleine aantal personages is voor Thijs voldoende om het verhaal te vertellen. Iedere rol behelst een bepaald politiek standpunt. Naast Ida, de inlandse die radicaliseert, is er Frans, die een politiek voorstaat van begrip tonen voor en samenwerken met de bevolking, terwijl Van Oudijck wars is van empathie, omdat dit volgens hem het begin van het einde is, van een onvermijdelijk vertrek uit het land. Thijs: 'Toen de compagnie werd gesticht, begon men met de knop erop, niet met begrip. Dat is de enige manier waarop je een kolonie kunt regeren. Al die standpunten worden in het stuk uitgesproken. Die politieke lading heb ik naar boven gehaald en door de radicalisering van Ida geactualiseerd.'

Kolonialisme

De actualiteit schemert door in alle toneelstukken van het vierluik dat Thijs over Nederlands-Indië/Indonesië maakt. *Max Havelaar*, uit 2005, was het eerste deel. 'Dat was een ingrijpende bewerking, omdat Multatuli geen romanschrijver is, maar een pamflettist. Dat was dus lastig, maar het had diepte. Je zou kunnen zeggen dat *Max Havelaar* niet zozeer gaat over de legitimiteit van het kolonialisme, maar over de manier waarop men ermee omgaat. Multatuli zei alleen maar: "luister goed naar mij. Doe het zoals ik wil, dan gaat het beter. Laat die mensen wat meer van hun koffie houden."'

In *De stille kracht*, het tweede deel, ligt dat anders. 'Couperus laat op het eind door Van Oudijck zeggen: mensen komen hier om rijk te worden en als ze dat niet lukt, beginnen ze te schelden. Uiteindelijk wensen ze dat ze waren thuisgebleven. En Van Oudijck zegt dan ook: we hebben hier niets te zoeken. Daar begint het terugtrekken eigenlijk al.'

Hierna wil Thijs *Van oude mensen...* op toneel brengen. In 1999 regisseerde hij reeds een bewerking van Willem Jan Otten ter gelegenheid van de heropening van de Koninklijke Schouwburg in Den Haag. 'Dat was niet echt gelukt, dus ik heb nu een nieuwe bewerking gemaakt. Die is eigenlijk nog radicaler dan die van *De stille kracht*, want die speelt in het tijdsbestek van de nacht dat de oude mevrouw Dercksz sterft. Heel gecompliceerd. In *Van oude mensen...* is de verbinding met Indië nog sterk door het misdrijf dat daar gepleegd is, en doordat de familie er nog een fabriek heeft die een noodlijdend bestaan leidt. Dat heb ik ook iets naar boven gehaald.'

In het vierde en laatste deel wil Thijs het Nederlandse standpunt over het koloniale Indië helemaal loslaten. In dat verhaal staat de koloniale geschiedenis centraal zoals die door Indonesische ogen wordt bekeken. Thijs denkt aan een bewerking van een roman van de in april overleden Indonesische schrijver Pramoedya Ananta Toer. 'Die heeft in Nederlandse gevangenschap gezeten en heeft daar een prachtig boek over geschreven dat *In de fuik* heet. Een heel mooie schrijver. Het lijkt me fantastisch om het werk af te sluiten met een verhaal vanuit Indonesisch standpunt.'

Wat Thijs met name interessant vindt aan het kolonialisme is dat het doordringt in de actualiteit. De nadruk in zijn stukken ligt op de onoplosbaarheid van de problemen die

met het koloniseren gepaard gaan. 'Het vreemde is natuurlijk, en misschien zou daar het laatste deel over moeten gaan, dat alle ellende waar we nu mee zitten toch begonnen is met die koloniale systemen. De arrogantie waarmee we in de negentiende eeuw rechte lijnen trokken door Afrika, daar zitten we nu mee, want daar barsten nu stamoorlogen los. Het continent is voorgoed verpest, doordat het onze waarden heeft opgedrongen gekregen, onze systemen.'

Rationaliteit

Om actualisering in *De stille kracht* tot stand te brengen heeft Thijs deze roman van Couperus meer bewerkt dan bijvoorbeeld *De boeken der kleine zielen*. 'Bovendien, wat heel lastig is en waar Couperus zelf ook een beetje mee knoeit, is die stille kracht zelf. Het is een beetje *boebeleboe* met glazen die springen en natuurlijk de beroemde sirihsputerij met Pleuni Touw. Ik dacht dat iedereen zou vinden dat dat erin moest. Het zit er ook in. Maar wat de stille kracht nou eigenlijk is, dat weet Couperus ook niet zo goed. Dus hij laat een paar rare dingen gebeuren. Voor de bewerking voor toneel moest ik daar iets voor vinden, want op toneel zijn dit soort dingen altijd heel flauw. Ik dacht toen: de stille kracht is eigenlijk niets anders dan dat die kolonialen aan zichzelf ten gronde gaan, omdat ze met elkaar aan het knoeien zijn, omdat ze het niet meer weten. En dat is eigenlijk in het boek ook zo. Ze willen de Indiërs niet naderen, ze willen geen omgang met hen. De resident heeft als standpunt: ik ben eerlijk, wie goed doet, goed ontmoet. Maar daar redt hij het niet mee. Dan weet hij het niet meer, hij raakt in volledige verwarring. Hij zegt op het einde dan ook: er zijn dingen gebeurd die ik niet snap en daarom dring je nooit tot ze door. Met zijn rationaliteit komt hij er niet meer.'

De onverenigbaarheid van twee culturen is volgens Thijs de essentie van de koloniale problemen. 'Er is het standpunt van de compagnie: hak er een paar duizend in de pan en zeg tegen de rest: werk. Gruwelijk, maar duidelijk. Langzaam komt zo'n geknecht volk tot zichzelf en verzet zich dan op eigen manieren, met al het gedoe dat daar het resultaat van is. Maar onze generatie zegt dat we dat anders moeten gaan proberen. Zij doet een poging tot begrip.' Die poging kan met niets anders eindigen dan loslaten. Echt respect tonen voor een gekolonialiseerd volk betekent het helpen om voor zichzelf te zorgen. 'De tijd kan misschien nog iets goed maken, hoewel het op een continent als Afrika niet opschiet. Maar in andere landen zie je wel dat er ruimte is, dat het beter gaat. De islam is natuurlijk ook een emancipatiebeweging die, als die niet gepaard ging met zoveel ellende en geweld, misschien hartstikke goed zou kunnen zijn. Door die beweging krijgen ze een nieuw zelfbewustzijn. In deze vreemde overgangperiode is zij echter iets gevaarlijks, iets griezeligs.'

Johanna ter Steege
(Léonie van Oudijck)
en Tom Jansen (Otto
van Oudijck). Foto:
Ben van Duin

Victor Reinier (Frans van Helderens) en Esther Scheldwacht (Ida van Helderens).
Foto: Ben van Duin.

Beetje cheap

Los van de geëngageerde lading in het stuk, en misschien wel in de eerste plaats, vindt Thijs het een genot om met Couperus bezig te zijn. ‘Het is de aangenaamste schrijver uit de Nederlandse literatuur. In zijn betere boeken hoef je niet door die tijdgebonden brij heen, zoals van de naturalisten, die vonden dat het allemaal zo vreselijk echt moest zijn. Dat heb je in de moderne literatuur ook: bij Mulisch moet je door de metafysica heen. En bij *De avonden* van Gerard Reve moet je door die heel bewuste gebeurtenisloosheid heen. Al dat gezeur over haaruitval! Couperus is een echte negentiende-eeuwer, hij durft ook een beetje *cheap* te zijn. Als ik op een bepaald punt het voor gevoel krijg dat er op het einde van een hoofdstuk iets zal gebeuren, dan krijgt iemand bijvoorbeeld een hartaanval, zoals in de *Kleine zielen* bij die oom gebeurt. Dat is het lekkere van de negentiende-eeuwse literatuur, wat je ook terugziet in de hedendaagse musicals. Het is niet voor niets dat ze *Les Misérables* of *Het Spook van de Opera* nemen. Dat zijn gewoon *lekkere* verhalen. Bovendien is Couperus een theatrale schrijver in de zin dat elk hoofdstuk een scène is en dat hij goede dialogen schrijft. Hij zegt alles drie keer. Dat is typisch voor die tijd, maar hij dacht natuurlijk ook: dat is weer een bladzijde.’

Bij de bewerking van de *Kleine zielen* heeft Thijs niets anders gedaan dan dialogen uit het boek halen en alles groeperen. Dit zegt veel over het vermogen van Couperus om drama te maken, over de theatraliteit van het boek. Dat geldt ook voor *De stille kracht*. ‘De figuren zijn mooi, die kun je op een heel eenvoudige manier van elkaar loszetten. Het is sterk materiaal. Het is objectief. Het is verbazend dat Couperus dat kon. Dat is denk ik de reden waarom het boek zo populair gebleven is en waarom er een goed stuk van te maken is.’

Conflict

Inmiddels heeft Thijs *De stille kracht* ook bewerkt tot een filmscenario. Wanneer de opnames voor de film zullen aanvangen is nog niet zeker. Druk van de legendarische serie uit 1974 voelt hij niet. Hij heeft zelfs profijt van de serie gehad. Aangezien, naar

zijn zeggen, de meeste acteurs nauwelijks lezen, heeft hij ze aangeraden eerst de serie te bekijken. De meesten hebben dit gedaan, waardoor ze hun rol voor de repetities begonnen beter kenden en hij sneller kon werken. Over de kwaliteit van de serie is Thijs positief. 'Wat langzaam, dat wel. Ik kon heel goed zien dat het pas spannend begon te worden op het moment dat Van Oudijck de regent aanpakt. Daar ben ik dus ook begonnen, daar begint mijn stuk. En de speelstijl is heel modern. Eigenlijk acteert Pleuni Touw nog het meest ouderwets. Maar de resident bijvoorbeeld, is fantastisch in beeld gebracht. De bewerking verschilt echter totaal van de mijne.'

Eén van de vele dingen die Thijs veranderd heeft, is het einde. 'Het nadeel van het boek is dat het einde een beetje onhelder is, dat het een beetje wegloopt. Dat heb ik veranderd.' Op het dieptepunt, als de resident in zijn huis zit en zijn vrouw weg is, komt Eva Eldersma naar hem toe. Ze vraagt hem het voorgedragen ontslag van de regent in te trekken, maar hij weigert. Ten slotte zegt ze dat Batavia mogelijk op eigen gezag Van Oudijcks oordeel naast zich zal neerleggen. Dan wordt de resident gedwongen de voordracht in te trekken, en daarmee is de vrede getekend. 'Dat is een scène waarmee je het beëindigen kan. In het boek is het einde wat rommeliger.'

Thijs heeft gedurfd de romans van Couperus tamelijk vrij te bewerken, en zijn boeken staan hem dat volgens hem ook toe. Dat gevoel heeft hij bij lang niet alle Nederlandse schrijvers. 'Bij Couperus heb je een conflict. Het probleem met veel Nederlandse literatuur is dat het conflictloos is. Hier heb je te maken met wrijving tussen twee culturen die worden gerepresenteerd in twee persoonlijkheden die met elkaar botsen. De één zegt: ik heb je gewaarschuwd, tweemaal, driemaal, nu ga je er aan. En de ander zegt: als je dat doet, dan gebeuren er rare dingen. En er gebeuren rare dingen. Dan heb je toneel. *De aanslag* van Harry Mulisch, bijvoorbeeld, heeft een goed begin. Vervolgens vraag je je af hoe het toch eigenlijk zo gekomen is. Dan krijg je onderzoek, en dan wordt het saai. Zo heb je dat in veel Nederlandse literatuur, er zijn geen drama-auteurs. Couperus is dat wel, hij is een negentiende-eeuwer. Hij is niet bang voor dikke effecten.'

*De stille kracht is een voorstelling van Hummelinck Stuurman Theaterproducties.
Bewerking en regie: Ger Thijs*

Speellijst (wijzigingen voorbehouden)

December

vr	01	VEENENDAAL Theater De Lampegiet	(0318) 54 01 41
za	02	IJMUIDEN Stadsschouwburg Velsen	(0255) 51 57 89
ma	04	ROTTERDAM Rotterdamse Schouwburg	(010) 411 81 10 optie
di	05	ROTTERDAM Rotterdamse Schouwburg	(010) 411 81 10
wo	06	LEEUWARDEN De Harmonie	(058) 233 02 33
do	07	GRONINGEN Stadsschouwburg Groningen	(050) 368 03 68
vr	08	SCHIEDAM Theater aan de Schie	(010) 246 74 67
za	09	DEN HELDER de Kampanje	(0223) 67 86 78
di	12	ZUTPHEN De Hanzehof	(0575) 51 20 13
wo	13	WEERT Munttheater	(0495) 54 03 22
do	14	SPIJKENISSE de Stoep	(0181) 65 22 00
vr	15	DELFT Theater de Veste	(015) 212 13 12
za	16	TERNEUZEN Scheldetheater	(0115) 69 55 55
di	19	CAPELLE AAN DEN IJSSEL Isala theater	(010) 458 64 00

De personages in De stille Kracht (v.l.n.r.): Onno Eldersma (Hajo Bruins), Eva Eldersma (Oda Spelbos), Raden-Ajoe /Oerip (Heddy Lester), Léonie van Oudjick (Johanna ter Steege), Theo van Oudjick (Joris

wo 20	MAASTRICHT Theater a/h Vrijthof	(043) 350 55 55
vr 22	AMSTELVEEN Schouwburg Amstelveen	(020) 547 51 75
za 23	ALKMAAR De Vest	(072) 548 99 99

Januari

vr 05	HOOGVEEN De Tamboer	(0528) 28 01 80
za 06	GOUDA Goudse Schouwburg	(0182) 51 37 50
zo 07	BEVERWIJK Kennemer Theater	(0251) 22 14 53
di 09	BERGEN OP ZOOM Stadsschouwburg De Maagd	(0164) 28 05 55
wo 10	DEVENTER Deventer Schouwburg	(0570) 68 35 00
do 11	TIEL Schouwburg Agnietenhof	(0344) 67 35 00
za 13	BREDA Chassé Theater	(076) 530 31 32
zo 14	AMSTERDAM Stadsschouwburg Amsterdam	(020) 624 23 11
ma 15	AMSTERDAM Stadsschouwburg Amsterdam	(020) 624 23 11
wo 17	EMMEN De Muzeval	(0591) 61 70 00
do 18	DRACHTEN De Lawei	(0512) 33 50 50
vr 19	STADSKANAAL Theater Geert Teis	(0599) 63 17 31
za 20	HENGELO Rabotheater Hengelo	(074) 255 67 89
zo 21	BUSSUM 't Spant	(035) 69 13 949
di 23	APELDOORN Orpheus	0900-123 01 23
wo 24	ZOETERMEER Stadstheater	(079) 342 75 65

Frans van Helderer (Victor Reinier), Soenario (Martin Schwab), Otto van Oudijck (Tom Jansen), Maussen) en Ida van Helderer (Esther Scheldwacht)

do	25	HEERENVEEN Posthuis Theater	(0513) 61 94 94
vr	26	ZEVENAAR Bommersheuf, Theater	(0316) 52 44 77
za	27	HELMOND 't Speelhuis	(0492) 58 70 00
di	30	GORINCHEM De Nieuwe Doelen	(0183) 69 22 22
wo	31	UTRECHT Stadsschouwburg Utrecht	(030) 230 20 23

Februari

do	01	ROERMOND Theaterhotel De Oranjerie	(0475) 39 14 91
vr	02	IJSSELSTEIN Fulcotheater	(030) 687 88 33
za	03	PURMEREND De Purmaryn	(0299) 43 22 05
di	06	KERKRADE Theater Kerkrade	(045) 571 66 07
wo	07	ZWOLLE Odeon	(038) 428 82 88
do	08	AMERSFOORT De Flint	(033) 422 92 22
vr	09	ALPHEN AAN DEN RIJN, Theater Castellum	(0172) 42 92 92
za	10	NAALDWIJK De Naald	(0174) 63 69 00
di	13	NIJMEGEN Stadsschouwburg Nijmegen	(024) 322 11 00
wo	14	UDEN Markant, Theater	(0413) 25 61 10
do	15	LAREN Singer Theater	(035) 539 39 33
vr	16	'S-GRAVENHAGE Kon. Schouwburg	0900-345 67 89
za	17	'S-GRAVENHAGE Kon. Schouwburg	0900-345 67 89
wo	21	EINDHOVEN Stadsschouwburg Eindhoven	(040) 211 11 22

OVER 'DE BINOCLE' VAN JOHANN WOLFGANG GOETHE

'Eine hübsche Anlage zu einem Werckgen'

Over de ontstaansgeschiedenis en datering van 'De binocle' is al het een en ander geschreven. Ook is er gewezen op de invloed van E.T.A. Hoffmanns 'Der Sandmann' op het beroemdste verhaal van Louis Couperus. Maar is er wellicht nog een andere bron waaruit de auteur zijn inspiratie putte?

Door Jan van Deursen

Op 30 september 1765 vertrekt Johann Wolfgang Goethe, net zestien jaar oud, van Frankfurt naar Leipzig om rechten te gaan studeren. In april 1766 maakt hij in deze stad kennis met de drie jaar oudere Kätchen Schönkopf, die in het restaurant van haar vader de gasten bedient. Goethe wordt ondanks het leeftijds- en standsverschil hopeloos verliefd op haar, maar zijn liefde wordt met de nodige terughoudendheid beantwoord. Pas twee jaar later, in april 1768, zal zijn verliefdheid tot bedaren komen. Waarschijnlijk heeft hij voordien niet kunnen en willen inzien dat een drie jaar jongere, onstuimige student die zich nog geen enkele maatschappelijke positie had verworven, geen partij was voor een meisje dat zich door een huwelijk een bestaanszekerheid moest verwerven. Bovendien waren er meer aanbidders die de aantrekkelijke Kätchen het hof maakten. Zo zal Goethe later, wanneer hij weer terug is in Frankfurt en hoort van de verloving van Kätchen met dr. Kanne, haar met de volgende woorden 'feliciteren':

Es muss Ihnen doch komisch vorkommen wenn Sie an all die Liebhaber dencken, die sie mit Freundschaft eingesalzen haben, grose und kleine, krumme und grade, ich muß selbst lachen wenn ich dran dencke.¹

Het moet voor u toch eigenaardig zijn, als u aan al die minnaars denkt, die u met vriendschap in het zout gezet hebt, grote en kleine, kromme en rechte, ik moet

zelf lachen als ik er aan denk. [spelling en woordgebruik volgens Goethe's brief; vertalingen van mij, JvD]

Vervloekt zij de liefde

In Leipzig sluit hij ook vriendschap met de ruim tien jaar oudere Ernst Wolfgang Behrish, die daar tot oktober 1767 huisleraar is van de jonge graaf Lindenau en daarna in dienst treedt van de vorst van Anhalt-Dessau. Behrish, die over veel meer levenservaring beschikt, wordt Goethe's vertrouweling, vooral met betrekking tot zijn liefde voor Kätchen Schönkopf. In de ruim twintig bewaard gebleven brieven die Goethe hem schreef, voert dit onderwerp de boventoon. De opmerkelijkste is de brief van 10 november 1767, die vanwege de overspannen toestand waarin Goethe verkeerde toen hij deze schreef de nodige bekendheid heeft verworven. Enkele regels uit het begin van de brief maken dit al voldoende duidelijk:

Ha Behrisch das ist einer von den Augenblicken! Du bist weg, und das Papier ist nur eine kalte Zuflucht, gegen deine Arme. O Gott, Gott. - Laß mich nur erst wieder zu mir kommen. Behrisch, verflucht sey die Liebe. O sähst du mich, sähst du den elenden, wie er raßt, der nicht weiß gegen wen er raßen soll, du würdest jammern. Freund, Freund! Warum hab ich nur Einen?²

Ha Behrish, dat is een van die ogenblikken! Jij bent weg en het papier is maar een kille toevlucht in plaats van jouw armen. O God, God. – Laat mij maar eerst weer tot mijzelf komen. Behrish, vervloekt zij de liefde. O, als je me zag, dan zag je de ellendige, hoe hij raast, die niet weet tegen wie hij razen moet, je zou jammeren. Vriend, vriend! Waarom heb ik er maar één?

Voor de lezers van het werk van Couperus is deze brief echter extra interessant, omdat het vervolg ervan meerdere opmerkelijke overeenkomsten vertoont met passages uit Couperus' verhaal 'De binocle'. In het navolgende zal ik eerst nader ingaan op de betreffende passages uit de brief van Goethe en daarna het een en ander zeggen over de vraag of Couperus deze brief gekend heeft.

Koortsachtig

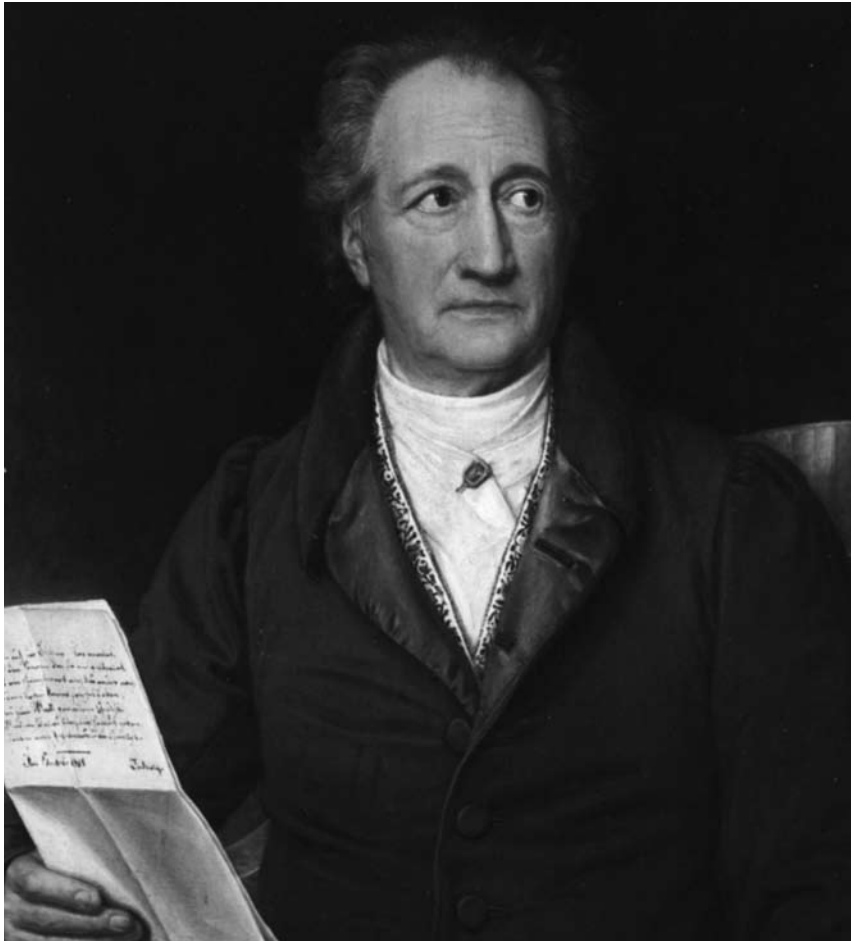
Goethe vertelt hoe hij er langs allerlei omwegen achter gekomen is dat Kätchen naar de schouwburg is gegaan en vervolgt dan:

Eben hatte das Fieber mich mit seinem Froste geschüttelt, und bey dieser Nachricht wird mein ganzes Blut zu Feuer! Ha! In der Comoedie! Zu der Zeit da sie weiß daß ihr Geliebter krank ist. Gott. Das war arg; aber ich verzieh's ihr. Ich wuste nicht welch Stück es war. Wie? sollte sie mit denen in der Comödie seyn. Mit denen! Das schüttelte mich! Ich muß es wissen. - Ich kleide mich an, und renne wie ein Toller nach der Comödie. Ich nehme ein Billet auf die Gallerie. Ich bin oben. Ha! ein neuer Streich. Meine Augen sind schwach, und reichen nicht biß in die Logen. Ich dachte rasend zu werden, wollte nach Hause laufen, mein Glas zu holen. Ein schlechter Kerl, der neben mir stand riß mich aus der Verwirrung, ich sah daß er zwey hatte, ich bat ihn auf das höflichste, mir ein's zu borgen, er taht's. Ich sah hinunter, und fand ihre Loge – Oh Behrisch –.

Ich fand ihre Loge. Sie saß an der Ecke, neben ihr ein kleines Mädgen, Gott weiß wer, dann [der Bruder] Peter, dann die Mutter. – Nun aber! Hinter ihrem Stuhl Herr Ryden, in einer sehr zärtlichen Stellung. Ha! Dencke mich! Dencke mich! auf der Gallerie! mit einem Fernglafß –, das sehend! Verflucht! Oh Behrlich ich dachte mein Kopf spränge mir für Wuht. Mann spielte Miss Sara.³

Net had de koorts mij met zijn kou doen rillen, en bij dit bericht verandert al mijn bloed in vuur! Ha! In de schouwburg! Terwijl ze weet dat haar geliefde ziek is. God. Dat was erg; maar ik vergaf het haar. Ik wist welk stuk het was. Wat? Zou ze met hem naar de schouwburg zijn. Met hem! Dat deed me rillen! Ik moet het weten. – Ik kleed mij aan, en ren als een gek naar de schouwburg. Ik neem een kaartje voor de galerij. Ik ben boven. Ha! een nieuwe streek. Mijn ogen zijn zwak, en reiken niet tot in de loges. Ik dacht dat ik razend zou worden, en wilde naar huis lopen om mijn kijker te halen. Een eenvoudige kerel, die naast mij stond haalde mij uit mijn verwarring, ik zag dat hij er twee had, ik vroeg hem uiterst beleefd, mij er één te lenen, hij deed het. Ik keek naar beneden, en vond haar loge – Oh Behrlich –

Portret van Johann
Wolfgang Goethe
(1828) door Karl
Joseph Stieler

Ik vond haar loge. Zij zat op de hoek, naast haar een klein meisje, God weet wie, dan [haar broer] Peter, dan haar moeder. – Maar nu! Achter haar stoel! Mijnheer Ryden, in een zeer aanminnige houding. Ha! Stel je mij voor! Stel je mij voor! Op de galerij! met een toneelkijker -, dat ziende! Vervloekt! Oh Behrish ik dacht dat mijn hoofd van woede zou barsten. Men speelde Miss Sara.

Miss Sara Sampson van Lessing, en niet Wagners *Walküre*. En Goethe heeft ook niet de neiging zijn kijker naar beneden te smijten, maar de hier beschreven situatie en de gemoedsgesteldheid van de jongeman zullen de lezers van 'De binocle' bekend voorkomen.

Goethe vervolgt zijn brief met een gedetailleerde beschrijving van wat hij in de loge beneden hem waarneemt en wat hij daarbij ervaart en schrijft:

So saß ich eine Viertelstunde und sah nichts als was ich in den ersten fünf Minuten gesehen hatte. Auf einmal faßte mich das Fieber mit seiner ganzen Stärke, und ich dachte in dem Augenblicke zu sterben; ich gab mein Glas an meinen Nachbar, und lief, ging nicht aus dem Hause –⁴

Zo zat ik een kwartier en zag niets dan wat ik in de eerste vijf minuten al gezien had Plotseling beving de koorts mij met al zijn kracht, en ik dacht op hetzelfde moment te sterven; ik gaf mijn kijker aan mijn buurman en liep weg, ging niet het gebouw uit –

Goethe beschrijft daarna de koortsachtige toestand waarin hij blijft verkeren, ook als hij weer op zijn kamer terug is, en dan staat er opeens:

Sieh Behrish, die Sara sah ich einmal mit ihr. Wie unterschieden von heute. Es waren ebendieselben Scenen, eben die Acteurs, und ich konnte sie heute nicht ausstehn. Ha! alles Vergnügen liegt in uns. Wir sind unsre eigne Teufel, wir vertreiben uns aus unserm Paradiese.⁵

Kijk Behrish, ik zag Sara een keer samen met haar. Hoe verschillend van vandaag. Het waren precies dezelfde scènes, dezelfde acteurs, en ik kon ze vandaag niet uitstaan. Ha! leder genoegen zit in ons. Wij zijn onze eigen duivels, wij verdrijven onszelf uit ons paradijs.

Net zoals 'De binocle' van Couperus eindigt met het motief van de dood in direct verband met het motief van iemand die zichzelf niet meer meester is, zo vormen deze beide motieven ook het slot van Goethe's relaas van 10 november 1767:⁶

Ich binn nicht mehr Herr über mich. Was taht ich neulich als ich von meinem unbändigen Pferde weggerissen ward? Ich konnte es nicht einhalten, ich sah meinen Todt, wenigstens einen schröcklichen Fall vor Augen. Ich wagt' es, und stürzte mich herunter. Da hatte ich Herz. Ich binn vielleicht nicht der herzhafte, binn nur geboren in Gefahr herzhafte zu werden. Aber ich binn jetzt in Gefahr, und doch nicht herzhafte. Gott! Freund! weißt du was ich meyne? Gute Nacht.⁷

Ik ben mijzelf niet meer meester. Wat deed ik onlangs toen ik door mijn losgeslagen paard weggerukt werd? Ik kon het niet in bedwang houden, ik zag mijn dood, of minstens een afschuwelijke val voor mijn ogen. Ik waagde het erop en liet mij vallen. Toen had ik moed. Ik ben misschien niet de dapperste, en ben geboren om pas in gevaar moedig te worden. Maar ik ben nu in gevaar, en toch niet moedig. God! Vriend! weet je wat ik bedoel? Goedenacht.

Met de woorden 'weet je wat ik bedoel?' zinspeelde Goethe op de mogelijkheid van zelfmoord.⁸

Datering

Goethe's relaas speelt zich in Leipzig af en niet in Dresden, maar enkele maanden later, in een brief van maart 1768, vertelt Goethe aan Behrsh dat hij in Dresden geweest is en daar de *Gallerie*, de beroemde kunstcollectie, gezien heeft.⁹

Goethe's toneelkijker was uiteraard geen binocle, maar een kleine in lengte verstelbare buisvormige kijker met twee of drie lenzen, een zogenaamd *Taschenperspektiv*, zoals dat ook in het verhaal *Der Sandmann* van E.T.A. Hoffmann ter sprake komt. De binocle is een uitvinding uit het midden van de negentiende eeuw.

Gerda van Woudenberg heeft al in 1952 gewezen op de ontegenzeggelijke overeenkomsten tussen dit verhaal van Hoffmann en het verhaal van Couperus,¹⁰ maar behalve dat ook aan het eind van *Der Sandmann* het motief van iemand die zichzelf niet meer meester is samengaat met het motief van de dood, vertoont de brief van Goethe geen overeenkomsten met het verhaal van Hoffmann en komt deze op andere punten overeen met 'De binocle' van Couperus. En dus rijst de vraag of Couperus, naast het verhaal van Hoffmann, de brief van Goethe gelezen heeft. Helaas heb ik daar geen *directe* aanwijzingen, laat staan bewijzen voor kunnen vinden, maar onmogelijk is dit niet.

H.T.M van Vliet heeft in zijn boek *Eenheid in verscheidenheid* aangetoond dat Couperus zijn verhaal pas in 1920 heeft geschreven en niet in 1897, zoals Gerda van Woudenberg en, in navolging van haar, Frédéric Bastet veronderstelden.¹¹ Terecht merkt Van Vliet op dat Couperus de oorspronkelijke openingszin van het verhaal *Het was ongeveer twintig jaar geleden* (...) onmogelijk heeft kunnen schrijven in 1897, maar wel in 1920, aangezien *Die Walküre* pas in 1876 in première ging en pas vanaf 1878 buiten Bayreuth werd opgevoerd.¹² Maar tussen het krijgen van een idee voor een verhaal en het schrijven ervan kan een lange tijd verlopen. Zo heeft Couperus naar eigen zeggen tien jaar rondgelopen met het idee voor *De berg van licht*. Dus misschien had Gerda van Woudenberg niet helemaal ongelijk met haar datering van *De binocle* en haar opmerking dat het verhaal lange tijd door Couperus in *portefeuille* is gehouden. Deze *portefeuille* kan ook het hoofd van Couperus geweest zijn.

Van Woudenberg en Bastet veronderstellen dat het verhaal in 1897 is ontstaan, omdat Couperus toen zijn eerste bezoek aan Dresden bracht. Jan Fontijn heeft in 1975 echter gewezen op de verbanden tussen 'Kleine raadsels', 'Uit het dagboek van Taco Quaerts' en 'De binocle'.¹³

Kleine raadsels

In mei 1890 gaat Couperus, waarschijnlijk samen met zijn 71-jarige tante Wilhelmina en zijn 28-jarige nicht Minta voor enkele weken naar Karlsbad.¹⁴ Daar begint hij aan het verhaal *Eene illuzie*, dat hij in juli in Den Haag voltooit. In dezelfde zomer spreekt hij in een brief aan Marie Vlieland Hein over de roman *Extaze*, waaraan hij echter pas in januari

1891 begint¹⁵ en in november de laatste hand legt.¹⁶ Het verhaal 'Kleine raadsels' was oorspronkelijk bedoeld om deel uit te maken van deze roman en is door Couperus gedateerd: Hilversum – Den Haag, dec.'91.

Eene illuzie speelt in Karlsbad; Couperus noemt diverse plaatsen en bezienswaardigheden in en rond deze stad. In 'Kleine raadsels', hoofdstuk I, komt het nabij Karlsbad gelegen Marienbad ter sprake, maar ook speelt tot tweemaal toe een binocle een rol in deze vertelling. De eerste keer in het derde hoofdstuk:

Richard Wagner

Het vertoonde zich daarna, toen ik voor enkele maanden in de opera te Frankfort was: men speelde de *Walküre*, in eene der walkuren zag ik weêr haar. En in een donkere benedenloge zag ik, bij het dwalen van mijne ogen door de zaal, een paartje zitten, een oud paartje; een heer en eene heele oude dame; ik kon echter zelfs met mijn binocle hunne trekken niet goed onderscheiden en bij het uitgaan der comédie zag ik ze niet.¹⁷

Nota bene, reeds hier, in de periode 1890 – 1891, worden *Die Walküre*, de afstand tussen de hoger gelegen galerij en een veel lager liggende loge, een ouder echtpaar en een binocle in één zin samen genoemd; alleen is de plaats Frankfurt en nog geen Dresden. Waarom Frankfurt? Omdat Goethe hier geboren werd en opgroeide? Het blijft een open vraag, al is het een feit dat Frankfurt beroemd was om zijn opera.¹⁸

Opvallend is ook dat Couperus hier spreekt over het uitgaan der *comédie*, waar hij het heeft over het uitgaan van de opera. Bij mijn weten gebruikt Couperus op alle andere plaatsen in zijn werk het woord *opera* wanneer hij de opera bedoelt. Het woord *comédie* gebruikt Couperus voor theaters waar toneelstukken of concerten gegeven worden. Het is dus opmerkelijk dat hij hier, waar hij nadrukkelijk een opera bedoelt, spreekt over 'het uitgaan der *comédie*'. Goethe noemt het theater in de hierboven geciteerde brief echter wel *die Comödie*, aangezien het bij hem om de opvoering van een toneelstuk gaat. Men zou bijna vermoeden dat het gebruik van het woord *comédie* op deze plaats bij Couperus een kleine 'slip of the pen' is die door de brief van Goethe is veroorzaakt.

De tweede keer dat in 'Kleine raadsels' een binocle genoemd wordt is in hoofdstuk V:

En toen, toen werd het als zagen mijne oogen als door een omgekeerden binocle. Want het gezicht kromp in, de weg schrompelde samen, de wandelaars werden poppetjes, (...).¹⁹

Voor zover ik weet, is bij Couperus alleen in deze vertelling en in zijn inmiddels beroemde verhaal sprake van een binocle.

Karlsbad

Karlsbad, het huidige Karlovy Vary in Tsjechië, was in de tweede helft van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw een zeer populaire badplaats, een 'Kurort' waar vele gekroonde hoofden en de aristocratie van Europa elkaar ontmoetten. Tussen 1785 en 1823 verbleef Goethe hier dertien keer en was er als beroemdste schrijver van Europa een van de bekendste en meest gewaardeerde gasten. Couperus heeft er ongetwijfeld de vele inscripties en de standbeelden gezien die aan deze bezoeken van Goethe herinneren. Verder is het niet onmogelijk dat Couperus vanuit Karlsbad een bezoek gebracht heeft aan het nabijgelegen Marienbad, de plaats waar Goethe vanaf 1820 jaarlijks een kuur deed, maar die vooral beroemd is geworden doordat de bijna 74-jarige auteur er in 1823 een huwelijksaanzoek deed aan de negentienjarige Ulrike von Levetzov. Ook in Marienbad zijn vele herinneringen aan Goethe levend gehouden.

Net als nu zullen de plaatselijke boekwinkels ook in 1890, toen Couperus in Karlsbad verbleef, op deze Goethe-interesse hebben ingespeeld. In 1883 was Wilhelm Hosäu's boek *Wolfgang Behrish. Ein Bild aus Goethe's Freundeskreise* verschenen. Bovendien kon men in het *Goethe Jahrbuch van 1886: Einundzwanzig Briefe Goethes an Behrish. Herausgegeben und kommentiert von Ludwig Geiger* lezen.²⁰ Deze Ludwig Geiger was dezelfde die in 1877 de biografie van Petrarca had gepubliceerd, die Couperus in de jaren rond 1880 grondig had gelezen.²¹

Bastet citeert de volgende regels uit *Metamorfoze* als inleiding op zijn bespreking van Couperus' Petrarca-interesse: 'Een deel van Göthe – om toch iets te weten van Göthe. Maar Göthe – misschien om het Duitsch, dat hem te zwaar was, of om den druk van het boek, voldeed hem niet.'²² Het laatste is misschien waar, maar voor een jongeman die in staat was om de moeilijke Duitse boeken van Burckhardt, Voigt en Geiger over de Renaissance en Petrarca te lezen, moet Goethe wat de taal betreft geen probleem geweest zijn. Naar aanleiding van de herdruk van zijn bundel *Williswinde* schreef Couperus in 1895: 'Maar voyons – het was het aller-allereerste, dat in het licht verscheen, en de eerste versjes van Göthe en Byron zelfs waren ook niet erg interessant',²³ wat er op duidt dat Couperus toch wel iets van Goethe afwist.

Wellicht is Couperus' interesse voor de Duitse auteur groter geweest dan hij heeft willen laten merken. Zo roept de beschrijving van het vuurwerk rond de vijver in het park van Wiesbaden, in hoofdstuk II van *Kleine raadsels*, herinneringen op aan de bekende passage uit Goethe's roman *Die Wahlverwandtschaften*²⁴ en kan men zich afvragen of diens *Dichtung und Wahrheit* model gestaan heeft voor *Metamorfoze*, dat waarschijnlijk net zo veel 'Dichtung' bevat als de beroemde autobiografie van Goethe. Couperus heeft tenslotte ook nergens over zijn lectuur van E.T.A. Hoffmann gesproken; zijn bekendheid met deze auteur is alleen af te leiden uit zijn verhalen.

Idee

Couperus zelf heeft herhaaldelijk beweerd dat het combineren van verschillende indrukken en ervaringen in een verhaal of roman zijn gebruikelijke wijze van werken was. Literaire ervaringen waren voor Couperus net zo belangrijk als ervaringen uit de dagelijkse werkelijkheid. Wellicht is het aardig om te weten dat Goethe in het vervolg op zijn hierboven geciteerde brief, op 13 november, schreef:

Mein Brief hat eine hübsche Anlage zu einem Werckgen, ich habe ihn wieder durchgelesen, und erschrocke vor mir selbst.²⁵

Mijn brief geeft een leuke aanzet tot een werkje, ik heb hem nog eens doorgelezen en schrok van mijzelf.

Men zou bijna op de stoutmoedige gedachte komen dat Couperus deze opmerking van Goethe niet onbenut heeft gelaten.

Samenvattend zou ik tot de voorzichtige conclusie willen komen dat Couperus naar aanleiding van zijn bezoek aan Karlsbad, zijn lectuur van de brieven van Goethe aan Behrsh in de verhalen van E.T.A. Hoffmann in de jaren 1890-91 het idee heeft gekregen voor zijn verhaal 'De binocle', maar dit idee pas veel later heeft uitgewerkt. ❧

Noten

1. Goethe an Käthchen Schönkopf, gedateerd 1 juni 1769. In: K.R. Mandelkow en R. Morawe (ed.), *Goethes Briefe*. Hamburger Ausgabe. München, 1988, Band 1, p.96.
2. Idem, p.57.
3. Idem, p.59.
4. Idem, p.60.
5. Idem, p.61.
6. Goethe heeft de brief vervolgd op 11, 13 en 14 november.
7. K.R. Mandelkow en R. Morawe (ed.), *Goethes Briefe*, p.61. Goethe had Behrsh op 2 november geschreven over zijn val van het paard.
8. Idem, p.545, Anmerkung 61, 26.
9. Idem, p.64.
10. G. van Woudenberg, 'Over enkele détails van Couperus' verhaal *De binocle*, in verband met *Der Sandmann* van E.T.A. Hoffmann.' In: *Levende Talen* 166 (1952, oktober), p.316-322.
11. H.T.M. van Vliet, *Eenheid in verscheidenheid. Over de werkwijze van Louis Couperus*. Amsterdam/Antwerpen, 1996, p.163-179.
12. Idem, p.167.
13. J. Fontijn, 'In de greep van het noodlot. Over De binocle.' In: *De Revisor* 2 (1975), nr.2 (maart), p.32-39.
14. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.134.
15. Idem, p.137.
16. Idem, p.152.
17. Louis Couperus, 'Kleine raadsels.' In: *Eene illusie. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 6, p.115.
18. Wolfgang Saure, *Die Geschichte der Frankfurter Oper von 1772 bis 1880*. Köln, 1958 (diss.)
19. Louis Couperus, 'Kleine raadsels', p.117.
20. K.R. Mandelkow en R. Morawe (ed.), *Goethes Briefe*, p.538.
21. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.98 e.v.
22. Idem, p.97-98.
23. Idem p.110.
24. Idem, p.147. Bastet baseert zijn mededeling dat in de tuin van het kuuroord te Wiesbaden vuurwerk werd afgestoken op de vertelling 'Kleine raadsels'. Zie voetnoot 64 aldaar.
25. K.R. Mandelkow en R. Morawe (ed.), *Goethes Briefe*, p.63.

De essentie van verzamelen

Jarenlang bepaalde hij de prijs van Couperiana in antiquarisch Nederland. De Leidenaar J.A. Eekhof verzamelde in vijftig jaar honderd brieven, gesigioneerde foto's, alle luxe-uitgaven, alle handelsedities van elke druk en zeshonderd vertaalde boeken bij elkaar. De grootste particuliere Couperus-collectie ter wereld was altijd met veel geheimzinnigheid omgeven, maar is nu, dankzij aankoop door het Letterkundig Museum en de Koninklijke Bibliotheek, publiek bezit geworden.

Door Erik Schoonhoven

Een totaaloverzicht van alles wat met Couperus te maken heeft – dat is de beste omschrijving van de collectie-Eekhof. Vijftig jaar lang bleef de privé-verzameling gehuld in nevelen. Slechts af en toe werd er een goed gecontroleerde tip van de sluier gelicht. Zowel de biografie die Frédéric Bastet schreef, als het boek *Versierde verhalen. De oorspronkelijke boekbanden van Couperus* van H.T.M. van Vliet heeft dankzij deze collectie nieuwe zaken aan het licht gebracht. Van Vliet kreeg de meest bijzondere boekbanden te zien, maar de nog zeldzamere opdrachten die Couperus schreef aan de binnenzijde van deze juwelen bleven ook voor hem onzichtbaar. De 'geheime kamer' die Eekhof had bleef gesloten, zelfs voor zijn vrouw en kinderen. Pas bij antiquariaat AioloZ te Leiden kregen zij toegang tot dit deel van de collectie.

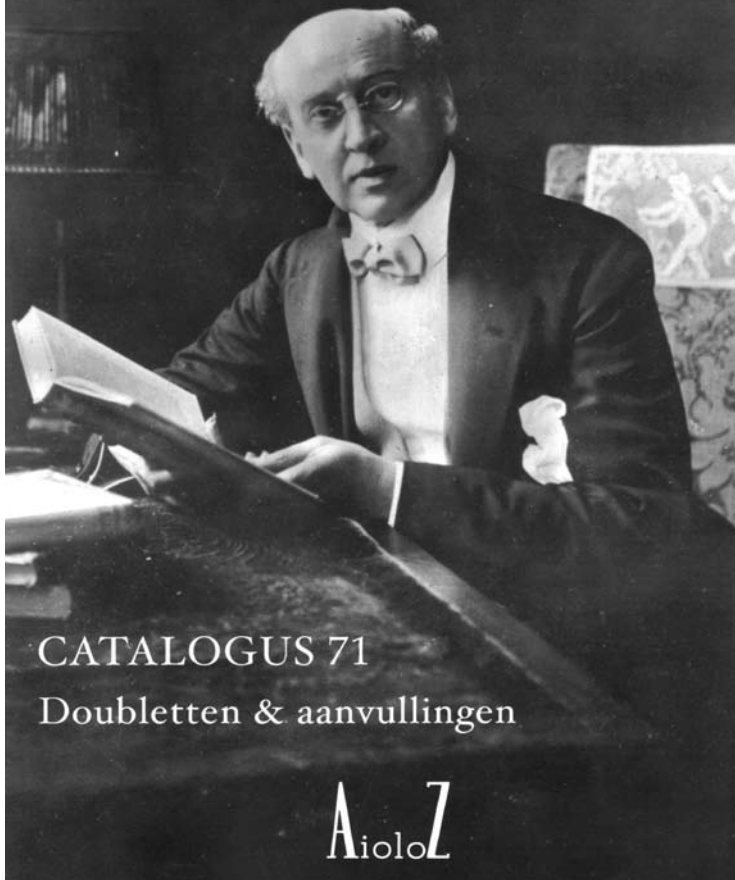
Verwerving collectie

Op 9 juni 2006 is bekend gemaakt dat het Letterkundig Museum en de Koninklijke Bibliotheek de collectie *Sine Qua Non* voor € 225.000,- heeft aangekocht via AioloZ, het antiquariaat van Piet van Winden. Eigenlijk was de verzameling getaxeerd op € 350.000,-, maar omdat de kopers hebben verzekerd dat de verzameling bijeen blijft, is er een korting van twintig procent gegeven. Dankzij substantiële bijdragen van de Mondriaan Stichting, het VSBfonds en de Vrienden van de Koninklijke Bibliotheek is het gelukt om dit in literaire kringen uitzonderlijk hoge bedrag te betalen. De bijzondere boeken gaan naar de Koninklijke Bibliotheek, terwijl de verzameling opdrachtexemplaren, foto's en brieven in het Letterkundig Museum beschikbaar zijn voor verder onderzoek naar het leven en werk van Couperus.

Museale kwaliteit

Dat de collectie van museaal niveau is blijkt onder meer uit twee vroege stukken. De oudst bekende tekst van Louis Couperus staat geschreven in een exemplaar van de verhalenbundel *Nouvelles Genevoises* (1849) van R. Töppfer, geestelijk vader van Prikkebeen. In 1880 beschrijft de dan zeventienjarige Couperus in vlekkeloos Frans met hoeveel plezier hij dit boek gelezen heeft. Hij typeert zichzelf als de 'admirateur inconnu' van Töppfer. Net zo tot de verbeelding spreekt de door de jonge Couperus gesigioneerde reisgids *Schweden und Norwegen* van Baedeker, die hem vergezelde op zijn reis naar Scandinavië in 1889.

LOUIS MARIE ANNE COUPERUS
DE COLLECTIE *SINE QUA NON*

CATALOGUS 71
Doubletten & aanvullingen

AioloZ

*Catalogus van
doubletten uit de
collectie-Eekhof van
antiquariaat AioloZ*

Zeer uitgebreid is de collectie autografen, waaronder het manuscript van het feuilleton 'Antiquiteiten VI: Vitruvius' uit *Tien Boeken over de Bouwkunst* (1918) en maar liefst honderd brieven. Het leeuwendeel van deze verzameling bestaat uit de 39 tussen 1906 en 1918 geschreven brieven en kaarten van Couperus aan Emma Garzes-Lodomez en Maria Lodomez. Op basis van deze correspondentie is vastgesteld dat Elettra, de charmante vrouw uit de feuilletons van Couperus, is gebaseerd op Emma Garzes. Haar broer Giulio is geïdentificeerd als de befaamde Orlando. Hoewel het grootste deel van de briefwisseling is vernietigd in opdracht van Elisabeth Couperus en vorige eigenaars als Johan Polak de brieven nooit openbaar hebben willen maken, heeft het restant veel inzicht verschaft in een periode uit Couperus' leven waarover relatief weinig bekend is.

Rond 1895 ontmoeten de Couperussen in Rome Elisabeth Boon-Hartsinck en haar dochter Marie. De correspondentie die tussen 1896 en 1923 werd gevoerd heeft Bastet tot de conclusie gebracht dat de Van der Staals in *Langs lijnen van geleidelijkheid*

Het zeldzame mini-boekje *De ring en de prins uit de catalogus van antiquariaat AioloZ*

gemodelleerd zijn naar deze dames. Deze brieven en kaarten zijn, net als een groot deel van de correspondentie uit de collectie-Eekhof, nog niet gepubliceerd. Zo ook de brieven die Couperus schreef over zijn werk en privé-leven aan Willy Timmermans, auteur en vertaler naar het Frans. De brieven aan Herman Roelvink, de leider van Het Nederlandsch Toneel voor wie Couperus Plautus' *Menaechmi* en *Caesar and Cleopatra* van G.B. Shaw vertaalde, zijn eveneens bewaard gebleven. Bijzonder zijn de drie ongepubliceerde brieven aan S.F. van Oss van de *Haagsche Post*, zonder wie het voor Couperus onmogelijk zou zijn geweest zijn laatste reis naar Azië te maken.

De collectie oorspronkelijke uitgaven en handelsedities kan het beste omschreven worden als 'zeer volledig'. Bijna alle bijzondere uitgaven die zijn afgebeeld in Van Vliets *Versierde verhalen* zijn thuis bij Eekhof gefotografeerd. Nu blijken niet alleen de prachtige omslagen van de boeken, maar ook de binnenkanten het bezichtigen waard. Zo zijn de perkamenten banden van *De boeken der kleine zielen* (1901-1903) en een uitgave van *De berg van licht* (1905-1906) door Couperus

met de hand voorzien van correcties. De collectie bevat bovendien talrijke 'nummer 1'-exemplaren van genummerde uitgaven, ooit bestemd voor de auteur zelf. Zeer bijzonder is het voorleesexemplaar van *Uit blanke steden onder blauwe lucht* met aantekeningen van Couperus. Hij gaf het boek aan zijn nichtje Betty met de volgende opdracht:

Aan onze lieve Betty, van oom Louis en tante Betty, Kerstmis XXII. Mogen dezen Indrukken van de Groote Kunst in Italië eigen kunstgevoel doen ontwikkelen! N.B. (de aantekeningen hier en daar maakte ik toen ik deze boeken voor een lezing gebruikte.) Oom Louis.

Het topstuk evenwel is de eerste druk van *Eline Vere* (1889) met een persoonlijke, handgeschreven opdracht aan Couperus' latere echtgenote, gedateerd 1 mei 1890: 'Motto: "En drijft steeds door!" Aan mijn onvermoeide Secretaresse, met het verzoek, altijd door, aangedreven te worden tot het schrijven van nieuwe romans.'

De collectie handelsedities van werken van Couperus is in alle drukken compleet aanwezig, tot en met de Kruidvat-uitgave van 2005. Aan de hand van de vertaalde werken uit de verzameling kan Ronald Breugelmans' bibliografie uit 1989 van vertaalde edities van Couperus werk met de helft worden uitgebreid. Verder bevat de collectie talloze verspreide uitgaven, bijdragen aan kranten en tijdschriften, bibliothele edities, foto's, secundaire literatuur, de stropdas van het Louis Couperus Genootschap, penningen, portretten en knipsels uit roddelbladen.

Publiek bezit

Om het Letterkundig Museum, de Koninklijke Bibliotheek en de financiers van de bijzondere aankoop te overtuigen, heeft antiquariaat AioloZ een *bidbook* gemaakt van de verzameling onder de titel *Louis Marie Anne Couperus. De collectie Sine Qua Non*. Van dit boek kunt u via aioloZ@xs4all.nl een digitaal exemplaar aanvragen. Ook zijn gebrocheerde exemplaren te bestellen voor € 25,- en zijn er vijftig gebonden en genummerde exemplaren gedrukt (€ 50,-). Voor wie ook een deel van de collectie-Eekhof in zijn bezit wil hebben, heeft AioloZ van de doubletten uit de collectie een speciale catalogus gemaakt. Deze kunt u opvragen op telefoonnummer 071 - 514 09 07 of downloaden op <http://www.aioloZ.nl>.

Heliogabalus en de Vlam van de Lust V

In haar vorige artikel stelde Caroline de Westenholz een methode voor om de teksten van Couperus te toetsen aan de leerstellingen van de esoterie, zoals verwoord in de lemma's van de *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*. Zij eindigde met de vraag wat Couperus bedoelde toen hij schreef: 'De Zwarte Steen is symbool (voor het volk) van de Zon, die zelve symbool is (voor den priester) van het Licht, (dat weer symbool is, voor Magieërs en Ingewijden, van den onuitsprekelijken God). Er schuilt een diepe mystische Wetenschap achter dat alles, en vermoedelijk hebben onze latere Christelijke Eeuwen heel veel verloren, vergeten, verwaarloosd, van wat de "heidenen" reeds zuiver, niet "geloofden", maar "wisten".'¹ In dit vijfde deel van haar artikelenreeks probeert zij een antwoord op deze vraag te krijgen.

Door Caroline de Westenholz

Het lijkt weinig twijfel dat Couperus in het begin van de twintigste eeuw, toen hij uit Nederlands-Indië teruggekomen was en zich net in Nice gevestigd had, zich bezighield met esoterische onderwerpen. Vooral de 'kosmogonie' oftewel de schepping van de kosmos hield zijn aandacht vast. We treffen dit fenomeen zelfs aan in *De boeken der kleine zielen*: 'Het enige, dat ik als reinheid heb gevonden in de wereld, het enige, dat is muziek! O, wat is muziek rein...' roept Paul van Lowe in het laatste deel van de romancyclus. Hij demonstreert die reinheid door het spelen van Wotans *Abschied* en *Die Feuerzeuber* uit *Die Walküre*, tweede deel van Wagners *Ring des Nibelungen*.² Hij speelt heel mooi, maar plotseling breekt hij af en zegt:

Je moet niet denken dat ik onvoorwaardelijk een Wagner-vereerder ben. Zijn muziek is heerlijk; zijn poëzie is naïef, kinderlijk en slecht; zijn filosofie is hoogst gebrekkig en erg vaag Duits... Bewijzen, je wilt bewijzen... Neem *Rheingold*... wat een goden, zonder eene kracht of reine pit in hun gemene dievenzielen, hun inbrekerszielen vol vuiligheid... Is dát het begin van de wereld... Neen, een wereldbegin is reiner...(...)³

Couperus vertolkt hier kennelijk zijn eigen mening, want tien jaar later zou hij in een feuilleton in *Het Vaderland* uiteenzetten wat hij dacht van Wagners poëzie.⁴ Hij bespreekt hierin elke opera van *Der Ring* afzonderlijk. Hij maakt niet alleen bezwaren tegen de onwaarschijnlijkheid van het verhaal en de klungelige psychologie, maar ook en vooral tegen Wagners taalgebruik. In het bijzonder hekelte hij het feit dat Wotan als 'Wälse' (...) '...wölfisch im Walde geschweift' heeft.⁵

Interessant is dat Couperus in dezelfde tijd waarin hij Paul van Lowe de boven geciteerde regels in de mond legt zelf een 'rein' wereldbegin schrijft, in proza weliswaar, maar in een rijk tachtigersregister vol alliteraties en assonanties, wat het tot op de dag van vandaag moeilijk leesbaar maakt: *God en goden*, bestaande uit 'Jahve' en 'De Zonen der Zon' (1903).⁶ Kennelijk heeft Wagners *Ring* hem meer geïnspireerd dan hij zou willen toegeven.

Jan Toorop, 'De sphinx'. Tekening op doek (1892-1893). Collectie Haags Gemeentemuseum.
 'Ook de achtergrond met een kathedraal, een Egyptisch beeld en een Boeddha met lotos is typerend voor een tijd waarin Edouard Schuré's *Les Grands Initiés (De grote ingewijden)* ook in Nederland tot de gretig gelezen lectuur behoort...' Bron: Bettina Spaanstra-Polak, *Het symbolisme in de Nederlandse schilderkunst 1890-1900*. Bussum, 2004 (eerste druk 1955), p.116.

Excursus: De Zonen der Zon

Er bestaat een verhaal over de Zonen der Zon en de Zonen van de Maan, die op een zeker moment in de geschiedenis van onze planeet met elkaar in oorlog waren. Bij aanvang van het verhaal hebben de Zonen van de Zon tijdelijk het pleit verloren en zijn de Manelingen aan het bewind. De Zonen der Zon zijn als eenzame kluizenaars naar het woud verbannen.

De koning van de Zonen van de Maan is niet blij. Hij en zijn vrouw kunnen geen kinderen krijgen, en een priester voorspelt hem dat de zoon van zijn zuster hem zal opvolgen, sterker nog: hem van de troon zal stoten. Voordat deze schone maagd vermoord kan worden vlucht zij naar de wouden en leeft zij bij de verbannen Zonen der Zon. Zij wordt zwanger van de zonnegod zelve en baart de zoon die de zonnelingen weer op de troon zal brengen. Aan het eind van het verhaal herbloeit de 'goede' regering van de Zonen der Zon.

Dit verhaal doet kenners van het werk van Louis Couperus misschien denken aan het gelijknamige verhaal in de bundel *God en goden*. Ook hier is sprake van een wereld van zonnelingen en één van manelingen, zij het dat het bij Couperus om hele planeten gaat. In het begin van het verhaal is de zonnewereld stervende, terwijl die van de maan juist weer aan het oplichten is. Ook bij Couperus treedt halverwege een jonge maagd op de voorgrond, die als een metaforische lente de stervende planeet weer nieuw leven inblaast. Evenals in het vorige verhaal huwt deze maagd met de zonnegod (Helios). Hun nageslacht doet de planeet van de Zonen der Zon opnieuw opbloeien.

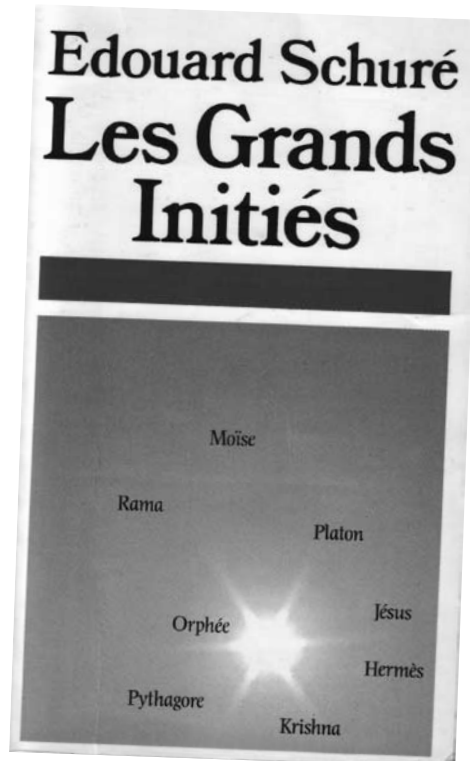
Edouard Schuré

Het verhaal dat ik u als eerste vertelde is echter niet van Louis Couperus. Het is een korte samenvatting van de *Mahabharata*, oftewel het Grote Verhaal van India,⁷ één van de vele Indiase geschriften die in de negentiende eeuw voor het westen vertaald werden.⁸ De hier kort weergegeven samenvatting is afkomstig uit een boek dat in het fin de siècle een enorme invloed heeft gehad: *Les Grands Initiés. Esquisse de l'histoire secrète des religions. Rama-Krishna-Hermès-Moïse-Orphée-Pythagore-Platon-Jésus*. Het werd gepubliceerd in 1889 en is sindsdien erg vaak herdrukt, tot op de dag van vandaag.⁹

De schrijver, Edouard Schuré (1841-1928), stamde uit een lutheraans-protestantse familie afkomstig uit Straatsburg. In Parijs maakte hij kennis met de theosofie.¹⁰ *Les grands Initiés* was misschien wel de populairste interpretatie van 'de Traditie' in Couperus' dagen.¹¹ Het verhaal van een geheime esoterische doctrine die zou zijn overgeleverd door een reeks van Grote Ingewijden door de eeuwen heen: Rama, Krishna, Hermes, Mozes, Orpheus, Pythagoras, Plato en Jezus. Het concept is echter het bekendst gebleven door de activiteiten van mevrouw Blavatsky, wier theosofie of 'goddelijke wijsheid' immers op hetzelfde principe is gebaseerd.¹²

Volgens Schuré gaat de historie van het gevecht tussen de Zonen der Zon en die van de Maan terug tot een historische cultuurwisseling die plaats had circa 2500 voor Christus. Overal ter wereld vond in die periode een verschuiving plaats van een matriachale, agrarische cultuur met de maan als opperste, vrouwelijke godheid, naar een patriarchale, nomadische cultuur met de zon als oppergod. In alle gevallen gaat het hier om een oudere cultuur die de slang, de stier en de maan als symbolen had. De nieuwe cultuur kent stevast een middelaar, een soort zonnegod die een slang of een draak doodt.¹³ De methode die Schuré zegt in zijn boek te gebruiken is die van de vergelijkende geschiedenis der esoterie.

Er bestaan gegronde redenen om aan te nemen dat Couperus Schuré gelezen heeft kort nadat het boek uitkwam, en lang voordat het in het Nederlands vertaald werd.¹⁴ Ten eerste kan Couperus de titel van zijn verhaal 'De Zonen der Zon' aan Schuré hebben ontleend. Bovendien zijn allerlei esoterische motieven in Couperus' werk terug te vinden

Omslag van
Les grands Initiés.
Esquisse de
l'histoire secrète
des religions (1960,
91ste druk)

bij Schuré.¹⁵ Hier zullen wij ons beperken tot de bij in het begin van dit artikel genoemde symbolen: licht, zon en zwarte steen. Om goed te begrijpen waar het om gaat, moeten wij beginnen met de doctrine van het hemelse vuur, die aan dit alles ten grondslag ligt.

Kosmogonie: het hemelse vuur

O Agni! Heilig vuur! Louterend vuur!
Dat sluimert in 't hart en in heerlijke vlammen van 't altaar omhoog stijgt.
Gij zijt het hart van de offerande,
De stoute hemelwaartsche vlucht van het gebed, de goddelijke vonk, die in alle dingen is verborgen, de glorierijke ziel van de zon!¹⁶

Schuré beschrijft de oorsprong van het heelal zoals geformuleerd in de Veda's, de oeroude Indiase geschriften.¹⁷ De noties *Agni* en *Soma*, vuur en offergave, eten of gegeten worden, liggen ten grondslag aan het al; het één kan niet zonder het ander. Volgens de esoterische doctrine, vervolgt Schuré, staat Agni voor het eeuwig mannelijke, de creatieve geest, en Soma voor het eeuwig vrouwelijke, de wereldziel of de etherische substantie, baarmoeder van alle zichtbare dingen. De vereniging van deze principes vormt het superieure Wezen, de essentie van God.¹⁸ Het gaat hier dus om een hiërogamie of heilig huwelijk in dezelfde zin als besproken in mijn artikel over de principes van het shivaïsme.¹⁹

Met de notie van Agni of het goddelijke vuur raken we aan de kern van de esoterische doctrine, die tegelijkertijd transcendent is, zo schrijft Schuré.²⁰ Het gaat niet alleen om het aardse vuur van licht en zon. Het werkelijke vaderland van Agni is de onzichtbare, mystieke hemel, verblijf van het eeuwige licht en de allereerste principes van het al. Agni is de oudste der goden, uit hem komen de goden voort, in één woord: hij is de oorspronkelijke kosmogonische macht.²¹

In het hoofdstuk over Pythagoras gaat Schuré verder op deze theorie in. Zijn bron is Fabre d'Olivets vertaling van Pythagoras *Gulden verzen* uit 1813.²² Pythagoras, vertelt Schuré, beschouwde het heelal als een levend wezen, geanimeerd door een ziel en doortrokken van een grote intelligentie. In het centrum van dit heelal plaatste

Pythagoras een vuur, waarvan de zon slechts een reflectie was. In esoterische zin zou dit universele vuur gelijk zijn aan de creatieve geest die de goddelijke bruidegom zou zijn van de wereldziel, oftewel het astrale licht. Geest en ziel vloeien regelrecht over uit de godheid, door Schuré genoemd: de grote Monade. En dit is waarom het getal drie de essentie uitmaakt van iedere religie: de originele godheid, de universele ziel en de creatieve geest vormen samen een drieëenheid.²³

Schuré's theorieën zijn ook terug te vinden in het veel minder toegankelijke boek *The Secret Doctrine* (1888) van de stichtster der theosofie, Helena Blavatsky.²⁴ Een en ander gaat uiteindelijk terug op de oeroude principes van de Sankhya, één van de zes *darshana's* of principes van de oude Indiase filosofie.²⁵ Deze laatste leert dat 'de essentie' (god of Brahma) emaneert in twee krachten: *prakrti* oftewel materie, en *shakti* oftewel vuur. De essentie zelf trekt zich vervolgens terug. De schepping is dus het werk van vuur op de materie.²⁶ De straling activeert de inerte materie, als water waarop de

Edouard Schuré

zon reflecteert. Stichter van de Sankhya-filosofie was de wijsgeer Kapila, die vermoedelijk leefde omstreeks 600 voor Christus. Kapila speelt ook een rol in het bovengenoemde *Mahabharata*-epos.

Licht en Zon

Schuré schrijft in diverse hoofdstukken van zijn boek over de symboliek van het licht. Om het navolgende te kunnen begrijpen moeten we bedenken dat in 1879 de elektrische lamp uitgevonden werd. Voor de negentiende-eeuwse mens was de impact van door een draad aangevoerde en tot dan toe ongekende kracht een dermate groot wonder, dat er allerlei bovennatuurlijke verklaringen aan werden gegeven die makkelijk aansloten bij andere fenomenen uit de contemporaine wereld.

Om magnetisme en elektriciteit te kunnen verklaren, schrijft Schuré, hebben de geleerden moeten toegeven dat de ruimte rondom is doordrongen van een ongelooflijk subtiel fluïdum dat de drager is van de golven van warmte en licht.²⁷ De Indiërs, de Egyptenaren en de Grieken onderkennen het bestaan ervan, Newton noemde het *sensorium dei* oftewel het brein van God, Paracelsus gaf het de titel 'astraal licht', aldus Schuré. Het is tevens de basis van alle paranormale gaven als clairvoyance, mediumschap en ten slotte de religieuze extase, vervolgt hij.²⁸ Volgens de antieke theosofische idee is het de substantie van het astrale lichaam van de ziel die een stukje uitmaakt van de wereldziel; want uiteindelijk is dit astrale licht niet minder dan het vijfde element van de oude Indiërs, wat zij *akasha* noemden en wij ether. Het pure astrale licht dat mystici kunnen beleven in toestand van extase is niets minder dan de goddelijke substantie *zelf*.²⁹

Het is deze achtergrond die Couperus in gedachten had toen hij schreef: 'het Licht is voor de Magieërs en Ingewijden symbool van De onuitsprekelijke God.'

De adoratie van de arische mens voor de zon als bron van warmte en licht gaat volgens Schuré terug tot de oorsprong van onze beschaving.³⁰ Maar even oud is, zo betoogt hij, het vermoeden dat er zich *achter* dit zichtbare licht en die tastbare warmte een immateriële warmtebron bevindt, en een ontastbaar licht. Deze gedachtegang vindt men terug bij alle oeroude godsdiensten, aldus Schuré. Hij citeert de Veda, waar Agni het universele vuur is dat alles doordringt, noemt de godsdienst van Zoroaster in het oude Perzië, waar Mithras het mannelijke vuur is en Mithra het vrouwelijke licht. Voor de ingewijde van Mithras is de zon een grove reflectie van het werkelijke licht, schrijft hij letterlijk.³¹

Iets dergelijks bedoelde Couperus toen hij schreef dat de Zon voor de priester symbool is van het Licht.

De Zwarte Steen

De Zwarte Steen in *De berg van licht* is een 'fallussymbool van Helegabalus'.³² Elders wordt gesproken van 'het fallus-symbool, den Steen, van het groote Symbool, de Zon'.³³ De opgerichte fallus kan met de zon, de allesbevruchtende warmte, geïdentificeerd worden in zijn functie van levensgenererend principe: de vlam van de lust. Bovendien zou de steen, vermoedelijk een meteoriet, uit het heelal afkomstig zijn. In een vorig nummer van *Arabesken* heb ik uiteengezet wat de rol was van een opgerichte (zwarte) steen in de oeroude godsdienst van het shivaïsme.³⁴

Het fenomeen van de adoratie van een Zwarte Steen wordt reeds expliciet genoemd in het verhaal 'Imperia. Een mysterie-spel van de vijf zonden',³⁵ dat Couperus in het begin van de twintigste eeuw in Nice schreef.³⁶ In het vierde tafereel, dat plaatsheeft in het

Eerste pagina van het door Couperus geschreven prospectus voor De berg van licht

paleis van de keizer, die op sterven ligt, is een scène waarin Hilarion (de huichelzucht) het volk vraagt wie zijn god is. En dan antwoordt men: 'Jehova, de moeder/maagd, Allah, Brahma, de waarheid, nee, rechtvaardigheid, nee plicht, de zon! Het heilige Vuur! Een Zwarte Steen...'³⁷

Hier worden de centrale godheden (of: goddelijke concepten) van verschillende oude godsdiensten: Jehova, Allah, Brahma, zon of vuur, op één lijn gezet met de Zwarte Steen – een aanwijzing te meer dat Couperus mogelijk goed op de hoogte was van het vergelijkend esoterisme dat het centrale thema vormt van het genoemde boek van Schuré. Een zwarte steen wordt door Schuré niet genoemd. Couperus moet dit elders vandaan gehaald hebben.

Oude filosofieën

De beschrijving in de prospectus voor *De berg van licht* eindigt met de woorden: 'Er schuilt een diepe mystische Wetenschap achter dat alles, en vermoedelijk hebben onze latere Christelijke Eeuwen heel veel verloren, vergeten, verwaarloosd, van wat de

"heidenen" reeds zuiver, niet "geloofden", maar "wisten".'

Dit 'weten' in plaats van 'geloven' is precies de essentie van het begrip gnosin in de laatantieke wereld – en voor Couperus zelf. Om met Popma te spreken: '...voor ons is evenwel van betekenis, dat Couperus tamelijk grondig (en met "acute" hersenen) op de hoogte geweest is van de gnostische beweging en *zich zelf daaraan innerlijk verwant heeft gevoeld*.'³⁸

In het feuilleton 'Onder den Boeddha' zegt Couperus dat hij bij het schrijven van *God en goden* oude filosofieën gelooft 'bij zich te voelen hebben opglanzen'.³⁹ Het gebruik van het woord 'opglanzen' wijst ook weer in de richting van de boven beschreven lichtfilosofie, die, naar ik hoop te hebben kunnen aantonen, wel degelijk op een bestaande bron is gebaseerd.

Ergo: Couperus was zelfs nog erudierter dan wij al dachten, zelfs al had hij het 'maar' van Schuré, wiens vele malen herdrukte, zeer invloedrijke boek *Les grands Initiés* door alle Couperus-onderzoekers van de twintigste eeuw op onbegrijpelijke wijze genegeerd is. ♣
(Wordt vervolgd.)

Noten

1. F.L. Bastet (ed.), *Amice. Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*. Deel II (1902-1919). 's-Gravenhage, 1977, brief 405a, met een foto van de tekst voor de voor L.J. Veen in 1905 geschreven prospectus.
2. Over de mogelijke invloed van Wagners *Ring* op *De boeken der kleine zielen* zie Jan Fontijn, 'Couperus en de *Ring des Nibelungen*.' In: *Leven in extase. Opstellen over mystiek en muziek, literatuur en decadentie rond 1900*. Amsterdam, 1983, p.98-109. In het begin van de vorige eeuw werden de vier opera's in Nice opgevoerd: *Das Rheingold* in maart 1902. Couperus schreef *Het heilige weten* tussen januari en augustus van dat jaar. Zie Caroline de Westenholz (samenst.), *'De oceaan van muziek is voorbijgegolfd.'* *Muziek in het leven van Louis Couperus* (catalogus tentoonstelling Louis Couperus Museum, 4 november 2004 – 29 april 2005). Den Haag, 2004, p.42.

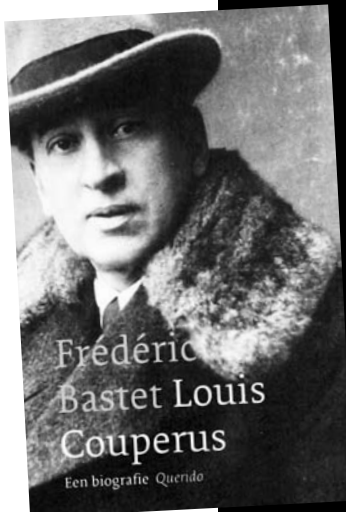
3. Louis Couperus, *De boeken der kleine zielen*. Deel 4: *Het heilige weten*. *Volledige Werken Louis Couperus*, deel 20, p.373-374.
4. Louis Couperus, 'Wagners tekst van Der Ring des Nibelungen.' In: *Van en over alles en iedereen*. *Volledige Werken Louis Couperus*, deel 35, p.477-490 (oorspronkelijk gepubliceerd op 7 en 14 september 1912).
5. Idem, p.485.
6. Louis Couperus, *God en Goden*. *Volledige Werken Louis Couperus*, deel 22 (eerste druk: 1903).
7. Maha = groot; Bharat = wat de Indiërs hun land (nog steeds) noemen. De *Mahabharata* werd vermoedelijk mondeling overgeleverd vanaf 400 voor Christus en opgeschreven rond het jaar 300 na Christus.
8. Zie bijvoorbeeld het lemma 'Orientalism' in: Wouter J. Hanegraaff (ed.), *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*. Leiden en Boston, 2005, deel II, p.906-909.
9. De hier gebruikte druk is de 91ste (Paris, 1960). De jongste Nederlandse uitgave is, gezien de volgorde van de protagonisten, meer een bewerking dan een vertaling: Edouard Schuré, *De grote ingewijden*. *De biografieën van Hermes, Jezus Christus, Krishna, Mozes, Orfeus, Pythagoras, Plato, Rama*. Amsterdam, 2002.
10. Lemma 'Schuré, Edouard' in Wouter J. Hanegraaff, *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*, deel II, p.1045.
11. Voor het begrip 'Traditie' zie Caroline de Westenholz, 'Heliogabalus en de Vlam van de Lust IV. Esoterische motieven in *De berg van licht*.' In: *Arabesken. Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap* 14 (2005, mei), nr. 27 (mei 2005), p.30-41.
12. Lemma 'Blavatsky, Helena Petrovna' in Wouter J. Hanegraaff, *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*, deel I, p.177-185.
13. Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*, p.120-123. Zie ook: Joseph Campbell, *The Masks of God: Occidental Mythology*. New York, 1985 (eerste druk: 1964), p.172-189.
14. Edouard Schuré, *De grote ingewijden*. *Schets van de Verborgene Geschiedenis der Godsdiensten*, vertaald door Filofotos. Amsterdam, 1911.
15. Zie straks ook: Caroline de Westenholz, 'The story of Psyche as an esoteric Leitmotiv in the oeuvre of Louis Couperus.' In: *Aries. Journal for the Study of Esotericism* (nog te publiceren).
16. Vedische lofzang, geciteerd bij Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*, p.29 (eerste hoofdstuk: 'Rama (le cycle Arien)'. Hier is Nederlandse vertaling uit 1927 gebruikt.
17. Ter vergelijking zie bijvoorbeeld: Alain Daniélou, *Mythes et dieux de l'Inde. Le Polythéisme Hindou*. Paris, 1992 (eerste druk: 1975).
18. Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*, p.64-65.
19. Zie Caroline de Westenholz, 'Heliogabalus en de Vlam van de Lust. Heilig sensualisme in *De berg van licht*.' In: *Arabesken. Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap* 12 (2004, mei), p.4-15.
20. Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*, p.63.
21. Idem, p.64.
22. Antoine Fabre d'Olivet (1767-1825) was een theosoof *avant la lettre* die zich ontwikkelde tot een groot aanhanger van de Traditie. Zie lemma 'Fabre d'Olivet, Antoine' in: Wouter J. Hanegraaff, *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*, deel I, p.350-354.
23. Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*, p.326-328.
24. Zie bijvoorbeeld H.P. Blavatsky, *Cosmogénese. The secret doctrine*. Londen, 1888 (drie delen), deel I, p.15: 'Spirit or Consciousness and Matter are, however, to be regarded, not as independent realities, but as the two facets or aspects of the Absolute (Parabrahm)...(...) This metaphysical Triad is the Root from which proceeds all manifestation.'
25. Joseph Campbell, *The Masks of God*, p.255-256.
26. Zie ook: Parvati Kumar, *Sankya. The sacred doctrine*. Andra Pradesh, 1993, p.27-37. Ook: 'The first separativity is the Universal Essence becoming Essence (Prakrti), or popularly said: Spirit becoming Soul. The second separativity is Soul becoming Mind'. Idem, p.41.
27. Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*, p.21; zie ook p.288.

28. Voor een wetenschappelijke benadering van dit fenomeen zie: Mircea Eliade, 'Expériences de la lumière mystique.' In: *Méphistophèles et l'androgynie*. Paris, 1962 (eerste druk: 1958), p. 21-110.
29. Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*, p.288-293, en verder.
30. Idem, p.287.
31. Idem: 'Pour l'initié de Mithras, le soleil n'est qu'un reflet grossier de cette lumière'.
32. Louis Couperus, *De berg van licht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 24, p.23.
33. Idem, p.31. Ook: 'de Zwarte Steen, immense fallus van git' (p.56).
34. Edouard Schuré, *Les Grands Initiés*.
35. Gepubliceerd in *Groot-Nederland* in 1904. Te vinden in: *Ongebundeld werk. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 49, p.703-821.
36. Volgens Henri van Booven schreef hij 'Imperia' aan het eind van het 1900, 'in de tijd dat hij bezig was Dionyzos te voltooiën.' Het lijkt zinniger het verhaal in het jaar 1903 te dateren. Zie Henri van Booven, *Leven en werken van Louis Couperus*. 's-Gravenhage, 1981 (eerste druk: 1933), p.153.
37. Louis Couperus, *Ongebundeld werk*, p.815.
38. K.J. Popma, *Beschouwingen over het werk van Louis Couperus*, Amsterdam, 1968, p.53.
39. Louis Couperus, 'Onder den Boeddha.' In: *Van en over mijzelf en anderen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 27, p.552-559.

Breng een nieuwe donateur aan

en ontvang als geschenk de nieuwe herdruk van

Frédéric Bastets *Louis Couperus. Een biografie!*

Uitgeverij Querido heeft een aantal exemplaren beschikbaar gesteld van de nieuwe herdruk van Couperus' onvolprezen biografie door de winnaar van de P.C. Hooft-prijs 2005.

De eerste zes donateurs van het Louis Couperus Genootschap die een nieuwe donateur aanbrengen, krijgen als dank de biografie cadeau. Kent u iemand die Couperus en het Genootschap een warm hart toedraagt, maar nog geen donateur is? Reageer dan snel!

Stuur een briefje met de naam en adresgegevens van uzelf én de nieuwe donateur naar postbus 11637, 2502 AP Den Haag, of stuur een e-mail naar donateur@louiscouperus.nl. De nieuwe donateur krijgt vervolgens een acceptgiroformulier toegestuurd. Na betaling wordt het geschenk naar de aanbrengrer verzonden.

Het donateurschap van het Louis Couperus Genootschap kost € 22,70 per jaar (studenten krijgen € 2,25 korting, na overleg van een kopie van hun collegekaart). Donateurs zijn automatisch 'Amice' van het Louis Couperus Museum, ontvangen tweemaal per jaar het tijdschrift Arabesken. Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap en krijgen korting op alle activiteiten.

Te koop: woonhuis van Louis Couperus

Het huis Surinamestraat 20, waar Louis Couperus zijn *Eline Vere* schreef, staat te koop. Het pand werd in de periode 1883-4 gebouwd in opdracht van mr. John Ricus Couperus, de vader van de schrijver, in de kort daarvoor aangelegde straat. In 1884 verhuisde de familie van het nabijgelegen adres Nassauplein 4 naar de nieuwe woning, die door de architecten W.C. van Rijswijk en G. Posthuma werd ontworpen in eclectische stijl.

Door Riëks Toxopeus

De bouw van het monumentale pand (thans 665 m²) werd gefinancierd uit de verkoop van het familielandgoed Tjicoppo nabij Buitenzorg. Vermoedelijk wilde Couperus sr. (een deel van) zijn vermogen beleggen in waardevast onroerend goed.

Net als op het vorige adres had Couperus in de Surinamestraat zijn kamer aan de achterkant van het huis. Zijn vroegere vriend Frans Netscher gaf in een tijdschriftartikel een beschrijving van het interieur van Couperus' kamer in het huis aan het Nassauplein:

En als ik hem 's middags kwam halen scheen de zon juist op de achterzijde van het huis en stroomde met grote gulpen hitte door de ramen. (...) Maar dit was juist waar Couperus van hield; dan voelde hij zich lekker, in zijn element, gezelliges, gestoofd, als liep zijn bloed warmer en luier door zijn lichaam. (...) Honderden malen troffen wij hem zoo aan, in die Oostersche temperatuur, in zijn kamer vol bibelots en kokette fijne dingetjes. Nu eens vonden we hem aan de schrijftafel, zoo keurig als een dames-bureautje, waarop kleine beeldjes en portretten in lijstjes stonden; vouwbeenen, pennehouders, schrijfmap, cachet, alles lag altijd ordelijk op zijn plaats gearrangeerd (...).

Het interieur in de Surinamestraat zal er weinig anders hebben uitgezien. De achtergevel van het nieuwe huis ligt eveneens op het zonnige zuidwesten.

Eline Vere

Hier haalde Couperus op 6 december 1886 met hoogste lof zijn diploma MO Nederlands. Hij had daarmee leraar kunnen worden, maar dat was niet bepaald iets wat hij ambieerde.

Op het Nassauplein was hij al met schrijven van gedichten begonnen (daar is onder andere zijn verzenbundel *Een lent van vaerzen* ontstaan), maar het succes kwam pas in de Surinamestraat, waar hij zich ging toelleggen op proza.

Zijn dichtwerk werd in *De Nieuwe Gids* afgekraakt, maar toen verscheen zijn eerste meesterwerk *Eline Vere*, dat van 17 juni 1888 tot 4 december 1888 als feuilleton in *Het Vaderland* werd gepubliceerd. De roman werd door Couperus geheel met een veren pen geschreven en naarmate hij vorderde door zijn nichtje (en latere vrouw) Elisabeth Baud gekopieerd voor het als feuilleton naar de krant ging. In 1889 kwam het werk in boekvorm uit. De critici, zoals Willem Kloos, die over zijn dichtwerk een negatief oordeel hadden uitgesproken, draaiden om als bladeren aan een boom en prezen het werk. Als 25-jarige was Couperus in de Surinamestraat nu de schrijver geworden die hij altijd had willen zijn. Van het met zijn eerste succesroman verdiende geld kocht hij het bureau, waaraan hij zijn verdere leven zou werken en dat thans in het Louis Couperus Museum staat.

Zijn jeugdvriend Frans Netscher, die aan het Nassauplein veel bij Couperus over de vloer kwam, was na het verschijnen van *Eline Vere*, waarop hij een nogal kritische recensie had geschreven, weinig meer te gast bij zijn vroegere vriend. In diens plaats kwam nu Gerrit Jäger vaak bij Couperus in de Surinamestraat op bezoek. Gerrit was redacteur bij *Het Vaderland* en heeft een bemiddelende rol gespeeld bij het doen verschijnen van *Eline Vere* als feuilleton in die krant. Couperus heeft *Eline Vere* aan hem opgedragen. Later heeft Jäger ook nog een toneelbewerking van *Noodlot* gemaakt. Het noodlot wilde dat hij in 1894 in het Haagse Verversingskanaal zelfmoord pleegde.

Surinamehotel

Couperus bleef tot 1890 in de Surinamestraat wonen. Daarna verliet hij Den Haag voor een verblijf in Parijs. Hij keerde echter tussen zijn daaropvolgende reizen nog regelmatig terug naar zijn ouderlijk huis, onder andere in 1891, het jaar van zijn huwelijk met Elisabeth Baud. Volgens Henri van Booven, Couperus' eerste biograaf, is de bruidsstoet vanuit dit huis vertrokken.

Couperus sr. noemde zijn huis het 'Suriname-hotel', waar de familie altijd welkom was. Een aantal familieleden heeft op dit adres ingeschreven gestaan: het echtpaar Valette-Couperus, Louis' zwager en zuster, en zijn nichtjes Johanna en Marie Vlielanders Hein, die, na elkaar, voor hun grootvader John Ricus hebben gezorgd, nadat die in 1893 weduwnaar was geworden.

Een jaar nadat vader Couperus in 1902 op 85-jarige leeftijd overleed, werd het huis verkocht aan mr. Conrad Theodorus van Deventer, lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal. Deze heeft in 1903 het pand verbouwd volgens een ontwerpplan van de bouwkundige H. van Bergen Henegouwen 'om het pand aan de achterzijde over de gehele lengte en breedte naar achter uit te breiden en aan de linkerzijde een éénlaagse aanbouw(keuken) aan te brengen'. Na de dood van Van Deventer, in 1915, bleef zijn weduwe Elisabeth van Deventer-

Maas het huis bewonen. De familie Van Deventer heeft in 1927 het pand aan 'den Regeering van Z.M. den Koning van Egypte' verkocht en sedertdien heeft het huis als residentie van de ambassadeur dienstgedaan.

Het interieur, met onder andere een prachtige stijkkamer en suite, een voor Den Haag kenmerkende inpandige serre, classicistische marmere schouwen en houten lambrise-

ringen, is grotendeels in authentieke staat bewaard gebleven. Dat geldt ook voor de trap, die Couperus zo vaak belopen moet hebben op weg naar zijn schrijftafel. Hopelijk zal dat ook onder de toekomstige eigenaar zo blijven. Het aantrekkelijke en voor de hand liggende idee om het huis aan te kopen als nieuw onderkomen voor het Louis Couperus Museum, zal gezien de vraagprijs van 2,9 miljoen euro wel een vrome wens blijven... 🐾

Het pand, een gemeentelijk monument, wordt door makelaarskantoor Estata te koop aangeboden. Op de website www.estata.nl is het mogelijk een virtuele tour door het huis te maken.

De verschrikkingen van het alledaagse

Zijn debuut *Bekentenissen van een stamhouder* (2002) bracht de Nederlandse letteren in opperste staat van verwarring. Al snel werd er druk gespeculeerd over de werkelijke identiteit van deze schrijver met de aristocratische naam. Arnon Grunberg en talloze andere namen passeren de revue. De schaarse optredens in de media en de sprankelende kwaliteiten van zijn debuut dragen bij aan het mysterie van romancier en brieven-schrijver Aristide von Bienefeldt (1964). Zijn tweede roman, *Een beschaafde jongeman* (2003), speelt zich wederom af in Parijs, de stad die hij als zijn vaderstad beschouwt. Begin 2007 verschijnt zijn nieuwe boek, *Leer mij Walter kennen!*, een sleutelroman over homoseksualiteit.

Door Erik Schoonhoven

‘**A**ls ik Couperus lees droom ik van hem. Dan komt hij langs, met dat innemende gezicht, hij lacht me toe en als ik wakker word, grijp ik meteen weer naar een van zijn boeken. Het is alsof hij nooit helemaal dood is gegaan, nog altijd een beetje onder ons is, iets wat je eigenlijk van geen enkele dode Nederlandse schrijver kunt zeggen.’

‘Couperus is een auteur die geen oordeel uitspreekt over zijn personages, hij zet ze met liefde neer en rekent nooit met ze af. In *Noodlot* bijvoorbeeld. Bertie wordt nogal eens weggezet als een verwerpelijk figuur, maar het is bijna ontroerend om te zien met hoeveel sympathie Couperus hem beschrijft. Tegen het einde van het boek weet de bedrogene, Frank, nog zoveel aardigs over hem te zeggen dat je als lezer eigenlijk niets anders kan doen dan hem ook maar aardig te vinden.’

‘Interessant aan *Noodlot* is de manier waarop Couperus probeert zoveel mogelijk homoseksuele elementen te infiltreren zonder dat het al te *obvious* wordt, iets wat in 1892 uitermate gedurfd moet zijn geweest. Neem bijvoorbeeld de verdwijningen van Bertie, je komt er nooit achter wat hij uitspookt, behalve dat hij elke maand een paar dagen weggaat en met een gelukzalige glimlach op zijn gezicht en modder aan zijn broekspijpen terugkeert. Toen ik een jaar of vijftien was dacht ik dat hij inspiratie opdeed voor gedichten, of misschien in het geheim een roman schreef. Pas toen ik *Verwirrung der Gefühle* (1927) van Stefan Zweig las, waarin de hoofdpersoon ook geregeld de benen neemt en voldaan zijn rentree maakt, kreeg ik door waar Berties gelukzalige glimlach – en die vuile broeken! – vandaan kwamen. Zweig is dan ook heel wat explicieter dan Couperus. Niet verwonderlijk: de emancipatie van de homoseksualiteit was intussen op gang gekomen.’

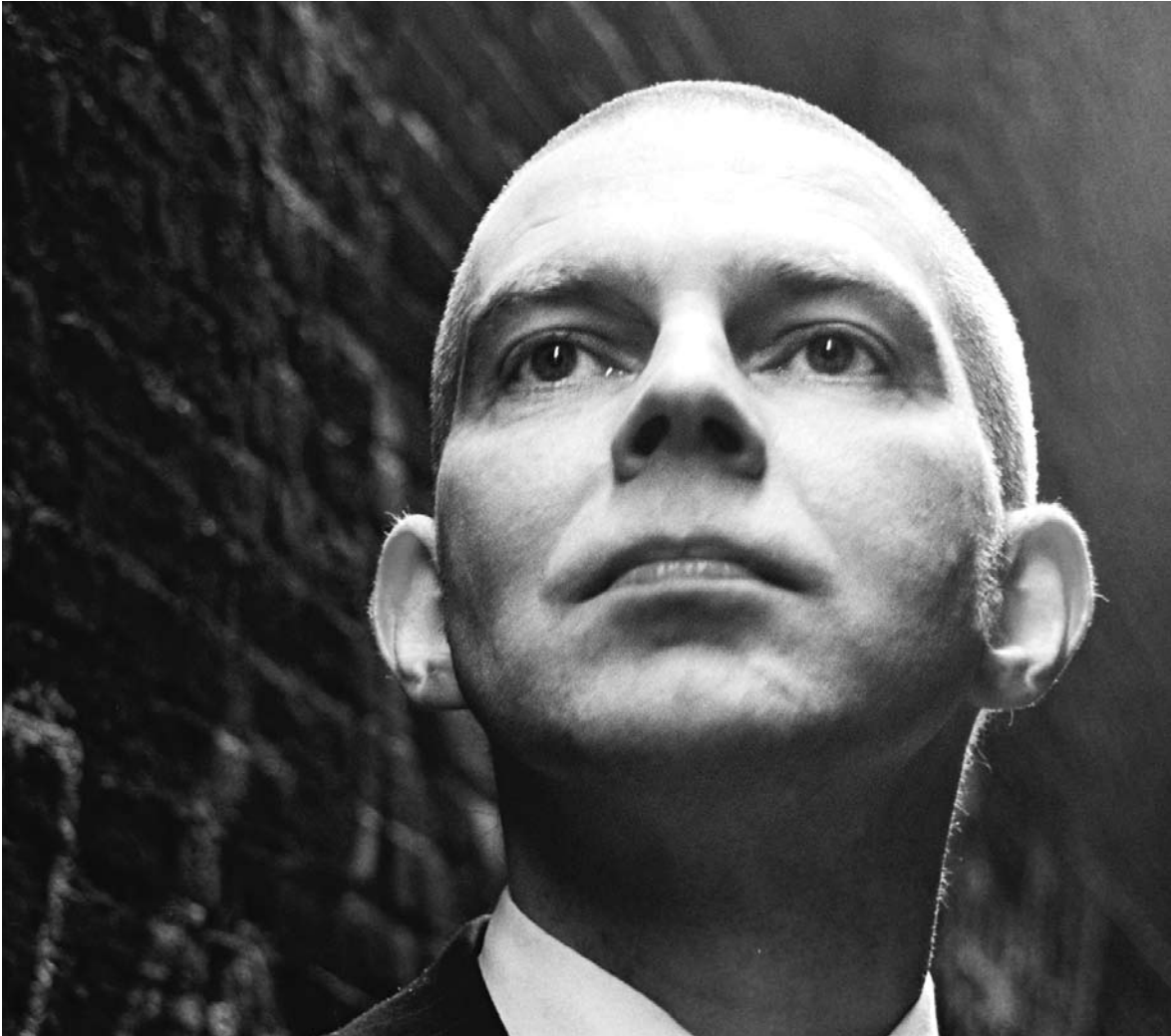
Collegiaal

‘Couperus is voor mij de enige Nederlandse schrijver die er toe doet, zijn personages hebben eeuwigheidswaarde, de tram zit zozegzegd vol met Eline Veres en Berties. Natuurlijk zijn er ook minpuntjes: die zijige slaoliestijl, vol met Tammy Wynette-achtige sentimentaliteit, die ellenlange zinnen... Daar heb ik niet zoveel mee. In zijn mindere

boeken nemen de minpuntjes de overhand. Zo heb ik bijvoorbeeld de grootste moeite gehad *Majesteit* uit te lezen. Daartegenover staan schitterende oud-Nederlandse woorden en uitdrukkingen waarvan je zou willen dat ze weer ingevoerd werden, via een wetsvoorstel of zo: “poezenliederlijkheid”, een “fulpen kattenzachtheid”. En wat te denken van “kleinachting” en een “whistje slaan”...’

‘Net als de meeste Nederlanders maakte ik op school kennis met Couperus: *Eline Vere*, *Van oude mensen...*, *Noodlot* en *De stille kracht*. Het was de tijd dat Wolkers furore maakte, maar ik wierp me meteen op Couperus. Het was een verademing een schrijver te leren kennen die zich keerde tegen de middelmatigheid en zijn blik naar buiten richtte. Misschien is het dat ene zinnetje geweest, geschreven aan een criticus die zijn werk aanviel – “Treedt eens buiten uw kringetje” – dat mij naar het buitenland gelokt heeft. Bij hem vond ik wat ik ook bij Marcel Proust en bij Anatole France vond: nieuwsgierigheid naar wat er zich achter de horizon afspeelt.’

Aristide von
Bienefeldt. Foto:
Diana Snabilié

'Moedig was hij ook: Couperus stelt zich kwetsbaar op in zijn boeken, iets waar andere Nederlandse schrijvers een broertje dood aan hebben. Maar wat hem echt anders maakt, dat is de afwezigheid van een moraliserend toontje; hij neemt waar zonder ooit te oordelen. Elke tien jaar herlees ik iets van Couperus en telkens merk ik weer hoe collegiaal hij schrijft. Hij initieert je in zijn wereld, samen ontdek je zijn universum, samen wandel je zijn verhaal binnen. Een boek elke tien jaar herlezen is trouwens een verrijkende ervaring. Je leert iets over je eigen ontwikkeling; wat je vroeger aanstreepte vind je nu belachelijk, of je begrijpt juist niet waarom je bepaalde passages toen niet aanstreepte.'

'De verhalen die Couperus schreef in Italië en waarin hij vertelt dat hij met Orlando door Florence flaneert, schoenen met hem koopt, zich een pak laat aanmeten en grapjes maakt over de kleurkeuzes, zijn ronduit schitterend. Of er werkelijk sprake is geweest van een verhouding, ja, zelfs of Orlando überhaupt bestaan heeft - dat interesseert me niet. Hier regeert de magie van de schrijver, de verbeeldingskracht van grote literatuur die maakt dat jij daar door Florence loopt, hand in hand met je geliefde. Couperus is de meester van de hunkering, de idealisering van de verheven en onbereikbare liefde, die, zoals hij zo schitterend beschrijft in *Extaze*, onder een glazen stolp rijpt en almaar verhevener wordt. En almaar onbereikbaarder...'

Verheven liefde

'Dit sublimeren van de grote liefde, de liefde die te groot is om werkelijk te kunnen bestaan, is ook het thema van mijn tweede boek, *Een beschaafde jongeman*. Als de partner uit het verhaal, Raymond, overlijdt, dan ervaart de hoofdpersoon dat als een bevrijding: nu kan niets het geluk meer in de weg staan, nu zijn ze voor altijd samen. Couperus is hier, misschien bewust, misschien onbewust een inspirator geweest. Net zoals hij in *Antiek toerisme* de geliefde als onaantastbaar ideaal op een draaischijf plaatst zodat zij aan een stuk door bewonderd kan worden en daardoor steeds onbereikbaarder wordt, open ik de weg naar sublimatie door mijn hoofdpersoon aan aids te laten lijden, en af te laten zien van seks: de afwezigheid van geslachtelijk verkeer werkt als katalysator voor de verheven liefde. De verhouding mag dan saai zijn, maar de verknochtheid wordt door het ontbreken van seks alleen maar sterker.'

'In mijn persoonlijke leven is het eigenlijk niet veel anders. Ik word nogal snel verliefd, maar als iemand nesteldrang begint te vertonen, dan ben ik snel weg. Ik ben liever alleen en geef er de voorkeur aan, in tegenstelling tot de rest van de mensheid, op afstand lief te hebben. Het is Couperus geweest die deze vorm van de liefde bij mij heeft aangewakkerd. Dankzij hem schaam ik me er niet voor. De verschrikkingen van het alledaagse zijn niet bepaald mijn *cup of tea*. Naast iemand wakker worden kan voor de verandering best wel eens aardig zijn, maar als je weet dat de volgende dag dezelfde persoon naast je ligt, dan is de liefde gauw over. Ik geloof dat het belang van verhoudingen in onze tijden ernstig overschat wordt. Misschien zou er meer geïdealiseerd moeten worden. En meer Couperus gelezen ...'

'Of Couperus en Elisabeth een seksuele verhouding hadden, is moeilijk voor te stellen. Misschien interesseerde het haar niet, wie weet was zij lesbisch. Feit is dat het in die tijd *not done* was om ongetrouwd door het leven te gaan. Het kan zijn dat hun verhouding vooral op praktische kanten gegrondvest was. Couperus had iemand nodig om de dagelijkse besommingen in goede banen te leiden. En daar was Elisabeth: zij organiseerde hun ontelbare reizen, zij richtte de kamers in met het somptueuze fluweel, zodat hij zich ongestoord aan zijn oeuvre en aan zijn pleziertjes kon wijden. Toen ik de biografie over Couperus van Albert Vogel las – ik lees overigens niet graag biografieën

van schrijvers, het voelt alsof je in de keuken van de kok kijkt en je kunt je afvragen of een maaltijd beter smaakt als je weet hoe hij bereid is – kwam het bij me op dat ik liever een levensbeschrijving van Elisabeth gelezen had. Hoe je ook tussen de regels door leest, je krijgt totaal geen hoogte van haar. Ze waart altijd ergens rond in zijn nabijheid, als een alomtegenwoordige beschermengel, maar daar moet je het dan ook mee doen. O ja, zij was de eerste die Oscar Wilde's *The Picture of Dorian Gray* in het Nederlands vertaalde. Na de dood van Couperus heeft ze nog een heel leven gehad. Ze stierf in 1960. Als er iemand was die alles over Couperus wist, dan was zij het wel. Die vrouw verdient een biografie!

Te krappe jas

'Een naam verwerven in de Nederlandse literatuur? Ja, natuurlijk schrijf ik om gelezen te worden, al voel ik me totaal niet thuis in het Amsterdamse literaire wereldje, waar, om Couperus nog even aan te halen, men zich nogal eens verliest in 'zelfbewondering' en 'elkaarbewondering'. Mijn werk is niet specifiek Nederlands, net zoals ik zelf niet specifiek Nederlands ben. Vandaar dat ik op de internationale markt gok. Niet dat ik nog geen buitenlandse aandacht gehad heb, maar het kan beter!'

'Couperus stelt zich kwetsbaar op in zijn boeken, iets waar andere Nederlandse schrijvers een broertje dood aan hebben.'

'Het is de Nederlandse benauwdheid die me naar den vreemde heeft gejaagd. Als kind vroeg ik me al af of dit nu alles was. Altijd had ik het gevoel, en dat heb ik nog steeds als ik hier langdurig ben, dat het echte leven zich elders afspeelt. Ik zal niet over het bekende maaiveldscenario beginnen (alleen het Koninklijk Huis lijkt zich op dat gebied alles te kunnen veroorloven...), en dat in Nederland een burgeroorlog gedoemd is te mislukken omdat je om zes uur thuis moet zijn om te eten - dat is ook geen nieuws. Laat ik, voor de verandering, het woord maar weer eens aan Couperus geven: "In het buitenland maak je meer mee in een dag dan in Nederland in een heel jaar."

Leven in Parijs

'Dat ik voor Parijs koos – en in mindere mate Londen – en niet zoals Couperus voor Italië, heeft misschien te maken met een scherf van mijn verleden, een scherf die ik ook in mijn eerste boek aanstip: mijn overgrootouders zijn in Parijs aan hun einde gekomen, na een Couperus-achtig bestaan geleid te hebben, waarbij ze al feestend van de ene Europese metropool naar de andere trokken, totdat ze het familiefortuin erdoorheen gejaagd hadden en het doek viel. Voor een kind is zo'n verhaal natuurlijk prachtig, vooral als er zo weinig bekend is dat je er van alles kunt bij verzinnen. Het resultaat was dat ik Parijs al als mijn vaderstad beschouwde voor ik er ooit geweest was. Toen ik voor het eerst voet op Franse bodem zette – ik was een jaar of veertien – had ik het idee thuis te komen. Dat gevoel is nooit overgegaan.'

'Dat Couperus een aversie tegen Parijs had, kan ik me voorstellen. Parijs is een stad die je emoties uitvergroot: als je je slecht voelt, voel je je in Parijs nog slechter, maar als het goed gaat dan is zelfs de sky de limit niet. Deze extremen hebben ook iets met het

klimaat te maken: in de winter is Parijs afstandelijk – noordelijk, als je wilt – in de zomer laat zij haar mediterrane gezicht zien. Couperus was er na het schrijven van *Noodlot* en *Extaze*, boeken waarin homoseksualiteit aan de orde komen. Misschien beseftte hij dat de grote liefde niet voor hem weggelegd was, en altijd een verheven, gedroomde liefde moest blijven. Dat hij er in de winter was, zal het er niet gemakkelijker op gemaakt hebben.'

'In Parijs kan je lot op elke straathoek veranderen. Niet dat dat elke dag gebeurt, maar er hangt altijd wel iets in de lucht: een oude vrouw die in de bus naast je komt zitten en je haar levensverhaal vertelt of iemand die een geheim met je deelt waar hij met niemand anders over durft te praten. In *Een beschaafde jongeman* vertel ik over mijn vriendschap met een clochard die ik op een bankje langs de Seine had leren kennen. Hij had iets van Candide: ondanks de reeksen afgrijselijkheden die hij had meegemaakt – ik noem alleen een jarenlange opsluiting in een psychiatrische inrichting omdat hij voor zijn homoseksualiteit uit gekomen was en een zelfmoordpoging na de zelfmoord van zijn geliefde – had hij het vertrouwen in de mensheid nooit verloren. Hij was zeventig, en vol hoop op een betere toekomst. Ondertussen voerde hij eenden en bezocht hij gratis concerten die soms in kerken worden gegeven. Hij kende alle adressen uit zijn hoofd. Iemand die je je hele leven bijblijft. Zulke ontmoetingen heb ik ook in Londen. Weet je

wat het is? In die steden zijn mensen zich er veel bewuster van dat zij een product van het verleden zijn, er door gemaakt en gevormd zijn, en dat ze het verleden iets verschuldigd zijn. Nederlanders zijn altijd met het nu en met de toekomst bezig. Zo creëer je een respectloze onverschilligheid voor hen die ons voorgedaan zijn en datgene dat zij achtergelaten hebben.

De middelmatigheid verwordt tot

norm. Ik hoorde laatst dat het graf van Anna Blaman geschud is. Zoiets is in Frankrijk of in Engeland ondenkbaar.'

'De specifieke fascinatie voor het klassieke verleden, zoals Flaubert en Couperus, heb ik echter niet. Couperus voelde zich aangetrokken tot de oudheid omdat hij er zijn verbeeldingskracht op kon botvieren. Hoe verweerder en kapotter de beelden en de tempels, hoe meer hij er van zichzelf in kwijt kon. Misschien ben ik nog te jong... Ik wacht op de vonk.'

'Ik verzamel karakters zoals anderen sigarenbandjes verzamelen, maar als ze hun dienst bewezen hebben dan ban ik ze uit mijn leven.'

Karakterverzamelen

'Ik ben altijd op zoek naar verbanden. Dat Madame Bovary weleens de tante van Eline Vere zou kunnen zijn, is bijvoorbeeld een vraag die me mateloos boeit. Dingen die me opvallen streep ik aan of schrijf ik op in schriftjes. Het kan altijd van pas komen. Zo heb ik de naam Aldo, die zowel in *Van oude mensen* als in *Aan den weg der vreugde* voorkomt, een paar keer gebruikt in mijn boeken. Ook heb ik weleens een passage uit Dickens aangehaald, of schrijf ik vier woorden achter elkaar over uit een boek dat me op een bepaald moment bezighoudt. Als daar dan een lezer op reageert dan heb ik het gevoel dat ik niet voor niets schrijf.'

'De hoofdpersoon van mijn eerste boek werd in *de Volkskrant* vergeleken met Eline Vere. Vreemd genoeg heb ik nogal wat van dat soort vrouwen gekend, vrouwen met grootse en meeslepende frustraties. Eline Vere is geen uitvinding van Couperus; hij heeft het type vrouw zogezegd op de kaart gezet - net zoals er op een dag iemand homoseksualiteit op de kaart gezet heeft. Ja, de Eline Vere-vrouw ligt me wel. Ik ben een willig slachtoffer van hun verhalen: *never a dull moment*. Altijd ben ik benieuwd naar hun lotsbestemming, en altijd hoop ik dat het eens een keer anders afloopt. Tevergeefs...'

'Mensen zijn mijn inspiratiebron en ik ontmoet er liefst zo veel mogelijk. Ik verzamel karakters zoals anderen sigarenbandjes verzamelen, maar als ze hun dienst bewezen hebben dan ban ik ze uit mijn leven. Ongeacht of ze zich aan me hechten of misschien zelfs verliefd op me worden. Je zou kunnen zeggen dat ik een professionele dumper ben. Soms sluit ik me voor alles af. Dan kijk ik geen tv, luister geen radio, lees geen kranten. Die achteloze manier waarmee van een bloederig bombardement naar een vraaggesprek met Willeke Alberti gezapt wordt - ik zal er nooit aan kunnen wennen. Uit zelfbescherming moet je af en toe hard zijn.'

'Ik ben opgegroeid in een tijd waarin ons een volmaakte wereld beloofd werd, en ik moet zeggen dat mijn opvoeders het er niet slecht vanaf hebben gebracht: geen moment twijfelde ik er aan dat ze het wel eens niet bij het rechte eind konden hebben. De landing was op z'n zachtst gezegd turbulent. Ik geloof dat ik de ontluistering nooit helemaal te boven gekomen ben.'

'Misschien schrijf ik om met deze ontluistering in het reine te komen, al denk ik toch dat ik in de eerste plaats schrijf om het dagelijks leven draaglijk te maken. Werken is de enige manier om de werkelijkheid te ontvluchten.'

Dit is het achtste deel van een serie vraaggesprekken met literaire auteurs over de betekenis van Couperus voor hun werk. Met dank aan het Museum van Loon te Amsterdam die voor dit interview haar Rode Salon ter beschikking stelde.

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Viering tienjarig bestaan

Op Couperus' 143ste geboortedag, 10 juni 2006, werd het tienjarig bestaan van het Louis Couperus Museum gevierd met de opening van een expositie, gewijd aan speciale drukken van het werk van Couperus in de twintigste eeuw. Ter gelegenheid van deze feestelijke dag had private press-drukker Jan Keijser (Avalon Pers) een bibliofiele uitgave gemaakt van het epigram 'Ontroering', dat aan alle aanwezigen werd uitgedeeld. De openingsspeech werd verricht door Arjan Peters, redacteur en recensent van *de Volkskrant* (zie kader). Op de opening werd ook de fraai uitgevoerde catalogus bij de tentoonstelling gepresenteerd, *Het boek van adel*, van de hand van Menno Voskuil en Arnold Pippel. Het lustrum begon met een grote verrassing. De bekendmaking van de acquisitie van de collectie *Sine Qua Non* was door Anton Korteweg, directeur van het Letterkundig Museum, met opzet stil gehouden tot op de verjaardag van Couperus. Een

cadeautje ook voor het Louis Couperus Museum: wij werden nadrukkelijk uitgenodigd om in de toekomst gebruik te maken van de schat aan nieuwe aanwinsten. Een prettige bijkomstigheid van de nieuwe collectie is dat het Louis Couperus Museum nu geen kosten meer hoeft te maken of inspanningen te verrichten voor het verwerven van edities van Couperus' werk. Alles is er immers al. ☺

Nieuwe tentoonstellingen

18 NOVEMBER 2006- 29 MEI 2007

Turf in je ransel

DEN HAAG ALS GARNIZOENSSTAD IN HET WERK
VAN LOUIS COUPERUS

Vooruitlopend op de expositie *Geef acht! De ontwikkeling van het militaire genre in de negentiende eeuw* in het Haags Gemeentemuseum (23 december 2006 – 9 april 2007) organiseert het

Geachte dames en heren,

*Het is geen geringe eer om, als literair medewerker van een nederig medium dat de zo weinig dandyeske naam de Volkskrant draagt, als gast van het jubilerende Louis Couperus Museum een bijdrage te mogen leveren aan de alhier gebrachte 'Hommage aan Couperus', op de 143ste verjaardag van de meester zelf. Op deze dag worden er in ons land nog twee schrijversverjaardagen gevierd – die van de 60 geworden Mensje van Keulen, overigens een Haagse van geboorte, en die van de 57 geworden Jan Brokken –, en wellicht komt er ook nog ergens in den lande een select groepje Perk-liefhebbers bijeen om de verjaardag van de jonggestorven Tachtiger te gedenken – maar in 's-Gravenhage getuige te zijn van een eerbetoon aan Couperus, met tal van kostelijke bibliofiele uitgaven met werk van de jarige, dat is een voorrecht waarbij de andere festiviteiten op voorhand verbleken. Mij was het vergund om, ter preparatie op deze inleiding, een blik te mogen werpen op de catalogus *Het boek van adel* die hier ten doop wordt*

Arjan Peters

gehouden. De omschrijvingen alleen al kunnen je doen watertanden. Kleinoden uit het rijke oeuvre, met liefde gezet, gedrukt op een uitgelezen papiersoort, en dan gebonden op de meest uiteenlopende wijzen, zoals het fragment uit de onvoltooide roman 'Zijn aangenomen zoon', dat in 1980 verscheen bij Sub Signo Libelli, ik citeer: 'van de 100 exemplaren werden er drie gebonden in leer, 27 in halfleer, 21 in linnen, 25 in halflinnen en 24 ingenaaid. De nummers 1 tot en

Het derde regiment Huzaren op het toenmalige Alexanderveld

met 50 hebben een litho van Bob van Blommestein.' Daar zou Couperus een fraaie impressie aan hebben kunnen wijden: hoe te kiezen uit de vele mogelijkheden? Ben je een echte bibliofiel als je van deze uitgave een exemplaar in linnen hebt, want daar zijn er immers minder van gemaakt dan die in halfinnen of in halfleer – of behoort je dan tot de tweede categorie, omdat halfleer immers kostbaarder materiaal is dan linnen –, en is het voldoende wetenschap tot de 100 bezitters van deze bibliofiele uitgave te horen, of zul je, wanneer je nummer 51 bent, toch stilletjes tandenknarsen, daar de tekst weliswaar identiek is, maar jouw 50 voorgangers ook nog de vreugde kennen de litho van Bob van Blommestein te savoueren? En, in het verlengde hiervan: wat zou Couperus van deze uitgaven hebben gevonden? Bijzonder is de kennis, dat er bij zijn leven slechts één bibliofiel werkje verscheen, De ode, in 1919, dat – misschien verrassend – een sobere, klassieke uitvoering kende. Zó zag Couperus het graag. Eenzelfde, vermoedelijk eveneens verrassende, nuchterheid legde hij aan de dag, waar het om zijn

meest gewaardeerde lezers ging. Het is even slikken voor de draagkrachtige fijnproevers onder ons, maar op 4 februari 1923 stelde Couperus in Het Vaderland zichzelf de vraag welke lezers hem het liefst waren: 'Zijn het de allerintellectueelste, allerintelligentste onder hen of zijn het juist dezulken, die het minst litterair zijn aangelegd? Indien ik mijzelve, zo niet een veel gelezen dan toch een veel schrijvende romancier onder mijn geëerde kunstbroederen en –zusteren mag noemen, zo niet roemen, zou ik willen zeggen: wat mij betreft, waardeer ik, ontzettend, weinig-litterair aangelegde, eenvoudig besnaarde zielen onder hen, die mijn romans, voor een dubbeltje, geloof ik, in de leesbibliotheek machtig worden.'

De impressie waaruit dit citaat stamt heet 'Kees als lezer', en die Kees was geen verzonnen schepsel, zoals zijn vermelding in de Couperus-biografie van Bastet laat zien, waar hij in het namenregister prijkt onder de K, het slechts stellende met de klassiek-sobere aanduiding 'Kees, kachelsmid'. Die Kees nu kwam op zekere dag bij de schrijver

Louis Couperus Museum een tentoonstelling over de reflectie van Den Haag als garnizoensstad in leven en werk van Louis Couperus.

Den Haag is de enige stad in Nederland met een belangrijke militaire geschiedenis. In de negentiende eeuw huisvestte de Archipel- en Willemsparkbuurt drie kazernes: de Alexander-, de Oranje- en de Frederikkazerne. Leven en werk van Louis Couperus zijn nauw verbonden met de militaire aanwezigheid in de wijk waar hij woonde. De auteur werd geboren aan de Mauritskade op de hoek van het huidige Louis Couperusplein, waar toentertijd de Oranjekazerne gevestigd was. Later woonde hij aan het Nassauplein, waarachter zich het Alexanderveld bevond, oefenterrein voor de militairen uit de nabij gelegen Alexanderkazerne. Zijn goede jeugdvriend jonkheer Johan Ram was eerste luitenant bij het regiment Grenadiers en Jagers. In Couperus' werk komt het militaire beroep veelvuldig aan de orde. Wij hoeven slechts te denken aan personages als ritmeester Gerrit uit *De boeken der kleine zielen* of baron Brox, officier der huzaren, uit *Langs lijnen van geleidelijkheid*.

De tentoonstelling toont schilderijen, prenten en gravures van de drie grote Haagse kazernes, en van het militaire leven van rond 1900. De optochten en de oefeningen van de militairen zijn goed geïllustreerd en gedocumenteerd, onder anderen door Jan Hoynck van Papendrecht. De expositie wordt aangevuld met artefacten van het militaire leven uit die tijd.

De tentoonstelling kan worden gerealiseerd dankzij een financiële bijdrage van de gemeente Den Haag.

31 MEI - 11 NOVEMBER 2007

De grenzen der betamelijkheid, literatuur ter discussie

Couperus' oeuvre bestaat voor een aanzienlijk deel uit romans die de zogenaamde grenzen der betamelijkheid gevaarlijk dicht naderen of erger nog: ze nadrukkelijk passeren. Althans, zo oordeelden tijdgenoten vaak geërgerd over zijn werk. Couperus was zich bewust van de reacties die zijn werk oproep. 'Zend mij s.v.p. zoo veel mogelijk kritieken en uitscheldpartijen,' schreef hij aan zijn uitgever na het verschijnen van *De berg van licht*.

de schoorsteen repareren. Couperus beschrijft Kees, ofwel zijn ideale lezer, als volgt: 'Hij is een flinke, eenvoudige Hollandse jongen met trouwe, blauwe ogen en sterke handen. Hij doet zijn werk altijd goed, is vrijgezel en over zijn psyche kan ik niet spreken want daar weet ik niets van.'

Ik kan mij zo voorstellen dat het Couperus Museum, op zoek naar een spreker voor heden middag, naarstig heeft gezocht naar een ideale lezer en toen, bij ontstentenis van leesgrage vrijgezelle blauwogige kachelsmeden, in een poging toch enigermate in de buurt te blijven van het door Couperus beschreven ideaalbeeld, uiteindelijk de keuze heeft doen vallen op een letterknecht van de zo eenvoudige Volkskrant. En andermaal zeg ik u daarvoor hartelijk dank.

Kees dan liet zich, die winterdag ten huize van Couperus, ontvallen zo genoten te hebben van diens roman Majesteit. De schrijver kleurde als een jong meisje, dat op haar eerste bal een compliment krijgt. Kees had, zo vertelde hij, ook een broertje van 16, dat 'rood' was en in de kranten

wilde schrijven 'waar het er op staat' – maar dat rode broertje kon Couperus niets schelen. Gaf hem Kees maar als lezer.

De lichte toets van deze schets komt, aldus Bastet, die van zijn beste vroegere verhalen, zoals bijvoorbeeld Korte arabesken, nabij.

Zou het niet fraai zijn, geef ik de bibliofiele uitgevers onder u maar in overweging, genoemde schets in een passende uitvoering eens apart uit te brengen? Dat vraagt dan wel het uiterste aan precisie-arbeid: een opzichtig onbetaalbaar boekje mag het niet worden, want dat zou niet stroken met de portee, maar een klassiek ogende uitgave, en gebonden in halfleer of –linnen (of minder nog, als dat mogelijk is, kwart-leer of –linnen), ware dat niet een geschenk om te koesteren? Opdat we niet vergeten, dat een bibliofiel weliswaar het boek mint, het omhulsel waarin het kleinood voorgoed is gevangen, maar het tenslotte altijd begint en eindigt bij de tekst, die de creatie van een uitzonderlijke schrijver is.

Onder de verhalen van Couperus bevinden zich nog tientallen die een aparte, verzorgde uitgave

Het gaat niet aan om Couperus een provocateur te noemen. Zijn onderwerpskeuze sloot niet aan bij de burgerlijke moraal, maar wel bij die van de internationale literaire avant-garde van zijn tijd. Eind negentiende eeuw was voor de literatuur een bijzondere periode. Het oude idealisme had afgedaan. De nieuwe stromingen van dat moment, realisme en naturalisme, gaven dominees, echtgenoten en ouders de indruk dat de moderne boeken een gevaar voor de zedelijkheid vormden. Des te meer omdat in deze periode met name vrouwen meer mogelijkheden kregen zelfstandig romans te kopen en te lezen. De tentoonstelling behandelt deze boeiende periode en de positie van het werk van Couperus daarin. Er zal daarbij dankbaar gebruik gemaakt worden van de overvloed aan materiaal uit de Couperus-collectie *Sine Qua Non*. De expositie komt tot stand in samenwerking met het Damesleesmuseum. ♣

Aanvulling op collectie

In *Arabesken* nr. 26 maakten we verheugd melding van de aanwinst van een van de grote ontwerptekeningen door W.F.A.I. Vaarzon Morel, bedoeld als

illustraties van Couperus' roman *Majesteit*. Het was juist de tekening die Louis Couperus ter beoordeling toegezonden kreeg van zijn uitgever Veen. Ondanks Couperus' zuinige oordeel – 'niet fameus' – verscheen de derde druk van de roman met een reeks afbeeldingen door Vaarzon Morel. Krachtig en interessant zijn de afbeeldingen zeker. Inmiddels is het Louis Couperus Museum erin geslaagd, samen met het Letterkundig Museum én de hulp van een weldoener, nog een drietal ontwerpen uit dezelfde reeks te verwerven. De tekeningen waren op de lustrumentoonstelling te zien. Vier andere ontwerptekeningen uit de serie bevinden zich in particulier bezit. Het streven is de complete serie eens samen te kunnen exposeren. ♣

Schenkeningen

In het afgelopen jaar heeft het Louis Couperus Museum diverse schenkingen mogen ontvangen. Naar aanleiding van de toekenning van de P.C. Hoofdprijs aan Frédéric Bastet heeft de laureaat het Louis Couperus Genootschap en Louis Couperus Museum verblijd met een financiële ondersteuning. Daardoor

Caroline de Westenholz en Arjan Peters

verdienen, schrijft Dick van Vliet in zijn woord vooraf bij Het boek van adel. Ikzelf heb, bladerend door het oeuvre, visioenen gekregen van rijkelijk geïllustreerde reisverhalen (Italië, Japan, Londen) en tal

van impressies, die, afzonderlijk uitgegeven, ons nauwkeuriger zouden kunnen doen kijken naar wat en hoe Couperus schreef. Want het komt mij voor, dat niet alleen Couperus' mens- en wereldbeeld, maar ook zijn stijl en ritme nog altijd veel lezers kunnen bekoren, zoals ook veel schrijvers er hun voordeel mee zouden kunnen doen. Zulks lijkt me in dit tijdsgewricht, met een hitlijst die wordt gedomineerd, om niet te zeggen geteisterd, door hersen- en stijlloze schepselen met namen als Kluun, Heleen van Royen en Saskia Noort, bepaald geen kwaad kunnen. Zo simpel als de krant heet waarin ik mag zeggen waar het op staat, als was ik het onbeschaamde broertje van Kees de lezer, - dát onderscheid kan ik nog wel maken. Of zijn de tijden inmiddels zo verdorven, dat die enkele lezende kachelsmid, die zich heden ten dage wel loodgieter zal noemen (of erger nog: toen ik er onlangs een ontbood, stelde hij zich voor met 'Hier is de Plumber!'), liever naar het veelgelezen gajes grijpt dan naar een uitmuntend stilist als Couperus?

kon als gezamenlijke actie van beide stichtingen een lang gekoesterde wens worden gerealiseerd: de totstandkoming van een Louis Couperus-prijs, in de vorm van een penning die voortaan jaarlijks zal worden uitgereikt. José Buschman, oprichtster van het Louis Couperus Genootschap, nam op 10 juni 2006 als eerste deze prijs in ontvangst (zie ook elders in dit nummer).

Bij de opening van de lustrumentoonstelling werd het interieur van het Louis Couperus Museum verrijkt met twee hoognodige vitrinekasten, speciaal voor ons vervaardigd in een stijl die bij het interieur past. Dit werd mogelijk gemaakt door een gift van de heer drs. P. Boer, ter gelegenheid van zijn afscheid bij KPMG begin oktober 2005. Helaas heeft hij de realisering van de vitrines niet kunnen meemaken. In mei van dit jaar is de heer Boer na een korte ziekte overleden.

In dit verband willen wij u ook graag wijzen op de mogelijkheid van het doen van een lijfrenteschenking aan het Louis Couperus Museum. Dit is een fiscaal voordelige financiële regeling die via een notaris tot stand komt. De gever verplicht zich om voor een

bepaalde periode het museum een zeker bedrag te schenken. En uw steun is nodig: het Louis Couperus Museum bestaat bij de gratie van incidentele subsidie, giften en een klein percentage van de *Amice*-gelden. Voor nadere informatie: couperusmuseum@wanadoo.nl of 070 - 364 06 53. 🐾

Nieuw Bestuurslid

Het bestuur van het Louis Couperus Museum heeft per ingang van 21 september een wijziging ondergaan. Na een bestuurslidmaatschap van tien jaar heeft secretaris mr. F.J. Kremer de verantwoordelijkheid overgedragen aan mr. S. Schütz, raadsheer bij de gemeente Amsterdam. Stefan Schütz is als het ware opgegroeid met Couperus. Oude drukken van diens werk uit de boekenkasten van zijn grootmoeder vormen nu een gewaardeerd en waardevol onderdeel van zijn eigen boekencollectie. Hij is een belangstellende *Amice* die regelmatig de Genootschapsdagen bezoekt. Wij krijgen met hem niet alleen een deskundig jurist, maar ook een echte liefhebber van het werk van Louis Couperus in ons bestuur. Voorwaar een mooie combinatie. 🐾

Dan helemaal, luidt mijn strijdlustige repliek, is het zaak de lezer zo beleefd mogelijk te blijven wijzen op de kostbare schat die het oeuvre van Louis Couperus vormt. En hij is nog niet verloren! Om u daarvan zonodig te overtuigen, ben ik zo onbescheiden u te wijzen op een uitgebreid interview dat ik vorig jaar de Haagse schrijver Bart Chabot afnam, en dat onlangs is gepubliceerd - allesbehalve bibliofiel, want ik ken mijn plaats - als De Broodschrijver. Voor zijn tetralogie over Herman Brood liet Chabot zich inspireren door... Couperus. Ik citeer Chabot: 'Ik heb zijn verzamelde werk in vijftig delen als huwelijkscadeau gekregen. Nog steeds een liefhebber van Couperus leerde mij, behalve psychologie van personages, tijdrekken. Hij is een meester in tijdrekken. De tijd nemen voor een scène. Met die drie puntjes achter elke regel, zoals Couperus in dialogen kon: dan blijft het in de lucht hangen, hoef je het niet af te maken. (...) Als je iemand laat praten, kun je hem van alles laten zeggen voordat hij echt iets zegt. Iedere lezer ervaart dat als authentiek - want zo praten mensen namelijk. Welnu, kijk maar eens in de

Nederlandse literatuur hoe raar die dialogen vaak zijn. Volstrekt onnatuurlijk. Ome Harry Muesli is daar goed in. Zoals bij hem, zo praten mensen nooit! Althans niet de mensen die ik tegenkom. En ik kom er nogal wat tegen, de laatste tijd.'

Bijval uit onverwachte hoek! Ik was van plan, speciaal voor mevrouw Eugenie Boer, die zo grootmoedig is geweest mij vanmiddag te inviteren, een exemplaar van De Broodschrijver mee te nemen. Ze berichtte me echter tot haar spijt niet aanwezig te kunnen zijn, dus heb ik het haar gestuurd. Het tweede exemplaar zal ik dan overhandigen aan mevrouw De Westenholz van het bestuur, maar niet dan nadat ik de wens heb uitgesproken dat het Couperus Museum nog lang zijn nobele doel mag uitdragen, namelijk de belangstelling voor het werk van een onzer allergrootste schrijvers levend te houden. 🐾

Arjan Peters

Toespraak, gehouden op 10 juni 2006, ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Hommage aan Couperus'

Van en over Couperus en anderen

Nieuwe vertaling Langs lijnen van geleidelijkheid

Bij de Londense uitgeverij Pushkin Press verscheen een nieuwe Engelse vertaling

van *Langs lijnen van geleidelijkheid*. De eerste en tot voor kort enige vertaling naar het Engels stamt uit 1920 en kwam als *The Inevitable* op de Amerikaanse markt (een jaar later verscheen dezelfde vertaling ook in Engeland onder de iets gewijzigde titel *The Law Inevitable*). Paul Vincent, die eerder onder andere *Kaas* en *Villa des Roses* van Willem Elsschot en *De ontdekking van de hemel* van Harry Mulisch vertaalde, koos voor de nieuwe versie simpelweg *Inevitable* als titel. Ook schreef hij voor deze uitgave een nawoord, waarin hij onder andere ingaat op de ongekende populariteit van Couperus in de Angelsaksische landen aan het eind van de negentiende eeuw. *Inevitable* is in Nederland verkrijgbaar tegen een adviesprijs van € 14,99. 🐾

Elders in dit nummer kunt u een uitgebreide recensie van deze uitgave lezen.

Opnieuw: Das Opernglas

Amper twee jaar geleden verscheen een Duitse versie van Couperus' succesnummer 'De binocle', in de vertaling van Tanja Holzhey. Het ging om een aparte, tweetalige editie van uitgeverij Weißensee. Nu is het verhaal opnieuw in het Duits vertaald, door Holger E. Wiedenstried, en opgenomen in de bundel *Fieberreigen. Phantastische Geschichten aus den Niederlanden*. De titel is ongewijzigd gebleven, maar de toon van de twee vertalingen verschilt duidelijk van elkaar.

'Das Opernglas' heeft in de bundel gezelschap gekregen van fantastische verhalen door onder meer Arthur van Schendel, Ferdinand Bordewijk, Jan Jacob Slauerhoff, Simon Vestdijk en Jan Wolkers. *Fieberreigen*, 'herausgegeben von Rein A. Zondergeld', is een uitgave van Verlag Klaus Wagenbach en is voor € 14,50 te bestellen op www.wagenbach.de. 🐾

Rainbow Klassiek

In mei van dit jaar presenteerde uitgever Maarten Muntinga een viertal uitgaven in de nieuwe reeks 'Rainbow Klassiek': *Eline Vere* (1889) van Louis Couperus, *Een nagelaten bekentenis* (1894) van Marcellus Emants, *Pijpelijntjes* (1904) van Jacob Israël de Haan en *Eva* (1927) van Carry van Bruggen. De pockets kosten € 12,50; voor de dikkere *Eline Vere* moet € 2,- meer betaald worden. 🐾

Wereldbibliotheek

Wereldbibliotheek herdrukte onlangs een drietal oorspronkelijk bij deze uitgeverij verschenen titels van Couperus: *Korte arabesken* (€ 34,50), *Het zwevende schaakbord* (€ 33,50) en *Romantisch avontuur* (€ 24,50). De laatstgenoemde titel betreft een herdruk van een aparte uitgave (uit 1931) van het verhaal uit *Korte arabesken*, met illustraties van Albert Hahn jr. 🐾

Lange verhalen

Verleden jaar verscheen de eerste 'dikke Zwagerman': een bloemlezing van het Nederlandstalige korte verhaal. Onlangs verscheen het vervolg: *De Nederlandse en Vlaamse literatuur vanaf 1880 in 60 lange verhalen*. Couperus is – uiteraard – ook weer van de partij. Van hem werd 'Lucrezia' (uit *Schimmen van schoonheid*, 1912) opgenomen. De vuistdikke anthologie is een uitgave van Prometheus en kost € 49,95. 🐾

Het Boek van Adel

Het tienjarig jubileum van het Louis Couperus Museum werd gevierd met een tentoonstelling over speciale drukken van het werk van Couperus in de twintigste eeuw.

Arnold Pippel en Menno Voskuil schreven de bijbehorende uitgave: *Het Boek van Adel. Bibliothele uitgaven van en over Louis Couperus 1919-2006*.

Het eerste deel van de titel vraagt op het eerste gezicht misschien om enige opheldering. Maar wie het voorwoord gelezen heeft, weet het: 'begeerd, gezocht en duur betaald', zo kwalificeerde Boudewijn Büch de bibliothele uitgave. In het ongepubliceerde gedicht 'Moderne bibliothele' schreef hij de volgende regels: 'van schoonheid bijna opgebaard/Breekbaar mooi zijn op het scherp/De kunst met zeldzaamheid bezwaard;/het boek van adel, met een sjerp'.

Er klinkt wat ironie door in de woorden van Büch, maar die laten Voskuil en Pippel van zich afglijden, begeesterd als ze zijn door de schoonheid van het bibliothele boek.

Voskuil publiceerde eerder in *Arabesken* tweemaal een artikel over dit onderwerp ('Weelde-uitgaven van Louis Couperus', nr.19 en 'Louis Couperus en de private press', nr. 22). Arnold Pippel is liefhebber van bibliothele uitgaven en heeft meegewerkt aan de fraai verzorgde uitgave van het boek *Met Louis Couperus naar Indië* (Zwolle, 2005). Hun beider deskundigheid op het gebied van boekverzorging blijkt ook uit deze uitgave, die zij samen hebben

samengesteld. In een zorgvuldig gekozen letter, op zorgvuldig gekozen papier en in een al even zorgvuldige lay-out (vormgegeven door Bart van Raaij) geven zij een overzicht van de bestaande private-press- en gelegenheidsuitgaven van Louis Couperus. Elke uitgave is nauwgezet beschreven en wordt begeleid door twee of drie afbeeldingen in kleur. Zoals er dankzij H.T.M. van Vliet – die overigens een voorwoord bij *Het Boek van Adel* schreef - een geïllustreerd overzicht is van de oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus, zo is er nu een even handig én mooi overzicht van de bibliothele uitgaven van zijn werk. De samenstellers hebben gestreefd naar volledigheid. Nu is het de spannende vraag of de onlangs in de openbaarheid gekomen Couperus-collectie *Sine Qua Non* ons voor nieuwe verrassingen stelt.

Het Boek van Adel, dat dankzij de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting en de Stichting Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds tot stand gekomen is, kost € 15,- en is verkrijgbaar in het Louis Couperus Museum en in diverse boekhandels. 📖

Onbekende uitgave 'De ode' opgedoken

In *De boekenwereld* (2006, nr.3) verscheen een bijdrage van Evert Paul Veltkamp die als een kleine aanvulling op *Het Boek van Adel* beschouwd kan worden. *De ode* is de enige tijdens het leven van Couperus verschenen bibliothele uitgave van zijn werk. Van het boekje, verzorgd door Couperus' neef Frans Vlieland Hein, waren tot nu toe twee verschillende, oorspronkelijke uitvoeringen bekend: een luxe, in halfperkament gebonden editie en een ingenaaide versie. Onlangs dook bij veilinghuis Bubb Kuyper een derde uitvoering op: een in halffinnen gebonden exemplaar met stofomslag. De vraag is dan natuurlijk of het niet om een latere, particuliere band gaat. Veltkamp benadrukt dat nader onderzoek is vereist, maar geeft voldoende argumenten om voorzichtig te concluderen dat het wel degelijk om een oorspronkelijke variant gaat. 📖

Grootmeester in het kleine

In een zeer uitgebreid essay, gepubliceerd in *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde*

Een tweetal pagina's uit *Het Boek van Adel*

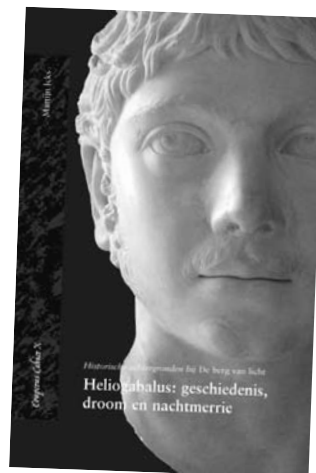
(2005, afl.3), breekt H.T.M van Vliet een lans voor Louis Couperus als feuilletonist. De auteur mag dan wel in eerste instantie zijn 'dartele, wufte, luchtige pen' hebben opgepakt ten gevolge van geldgebrek en de dalende verkoop van zijn romans, op verschillende wijzen toont Van Vliet aan dat Couperus zich ook op de korte baan als een grootmeester toont.

Door middel van analyse van enkele van zijn verhalen en feuilletons, brononderzoek en de voor Van Vliet beproefde methode van vergelijking van bewaard gebleven handschriften met de gepubliceerde tekst, demonstreert hij hoe welbewust en nauwgezet Couperus te werk ging. Dat geldt ook voor de wijze waarop de auteur zijn dag- en weekbladpublicaties bundelde. Couperus liet de chronologie als ordeningsprincipe meestal los en koos in plaats daarvan voor een thematische samenhang. Daardoor heeft elke bundel een geheel eigen karakter. Van Vliet concludeert dan ook dat Couperus' feuilletons en verhalen in de receptie van zijn werk een gelijkwaardige plaats naast zijn meest geliefde romans verdienen. 🐾

Couperus Cahier X

In de oudheid is veel en vaak zeer negatief | geschreven over keizer Heliogabalus, hoofdpersoon uit Couperus' driedelige roman *De berg van licht* (1905-6). In de *Historia Augusta*, een geschiedschrijving uit de vierde eeuw, wordt Heliogabalus uitgemaakt voor 'niet alleen de laagste van alle tweevoeters, maar zelfs van alle viervoeters'. De schrijver meent zelfs dat de keizer in schande en weelde tirannen als Nero, Vitellius en Commodus is voorbijgestreefd.

In de tiende aflevering uit de serie Couperus Cahiers vraagt Martijn Icks zich af of Heliogabalus werkelijk zo door- en doorslecht was als de *Historia Augusta* en andere antieke bronnen ons willen doen geloven. Hoe kwam de keizer aan die inktzwarte reputatie? En waarom was Couperus er zo op gebrand om hem in een positiever dag licht te stellen? In *Heliogabalus: geschiedenis, droom en nachtmerrie* probeert de auteur het leven van de keizer zo objectief mogelijk te reconstrueren aan de hand van geschriften van de geschiedschrijvers,

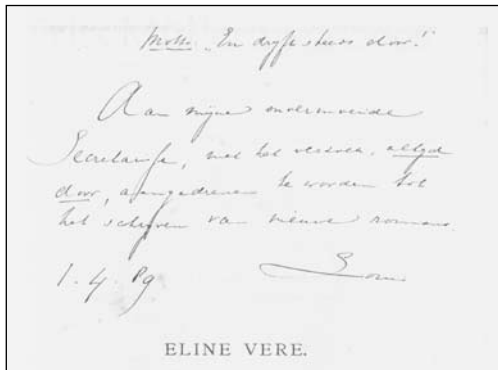
aangevuld met andere bronnen, zoals inscripties en munten. Daarnaast staat hij stil bij de wijze waarop Couperus het literaire materiaal uit de oudheid heeft gebruikt om zijn eigen verhaal over de legendarische keizer uit te werken.

Heliogabalus: geschiedenis, droom en nachtmerrie. Historische achtergronden bij De berg van licht is een uitgave van het Louis Couperus Genootschap. U kunt een exemplaar bestellen door € 12,50 over te maken naar girorekening 600367 t.n.v. Stichting Louis Couperus Genootschap, postbus 11637, 2502 AP Den Haag, onder vermelding van 'Cahier X'. Buitenlandse donateurs kunnen het bedrag (in eurolanden kosteloos) overmaken op genoemde rekening onder vermelding van IBAN: NL59 PSTB 0000 6003 67 en BIC: PSTBNL21. Vergeet niet uw volledige naam en adres op de overschrijving te vermelden. Cahier-abonnees ontvangen 20% korting en krijgen automatisch een factuur toegestuurd. Wilt u ook Cahier-abonnee worden? Maak dan € 10,- over op giro 600367 onder vermelding van 'Cahier X' en 'nieuwe Cahier-abonnee'. U krijgt dan voor de volgende Cahiers ook automatisch een factuur met 20% korting toegestuurd. Alle vermelde bedragen zijn inclusief verzendkosten. 🐾

(Gu)(El)inevere

In het jongste nummer van *De Parelduiker* (2006, | nr.3) verricht Frédéric Bastet, de nestor van het hedendaagse Couperus-onderzoek, de aftrap voor een nieuwe reeks publicaties die ongetwijfeld het

licht zal zien naar aanleiding van de openbaarmaking van de collectie-Eekhof. De omvangrijke Couperus-verzameling werd in juni van dit jaar verkocht aan het Letterkundig Museum en de Koninklijke Bibliotheek, zodat het vermaarde, maar altijd met veel geheimzinnigheid omgeven Bibliofole Wonder eindelijk voor iedereen toegankelijk is. De verkoop werd zelfs belangrijk genoeg geacht voor een uitgebreide *coverage* op het NOS-journaal. Bastet buigt zich over een handgeschreven opdracht van Couperus in een eerste druk van *Eline Vere*, die deel uitmaakt van de Eekhof-verzameling:

'Aan mijne onvermoeide Secretaresse, met het verzoek, altijd door, aangedreven te worden tot het schrijven van nieuwe romans'. Opdracht van Couperus in de eerste druk van Eline Vere, gedateerd 1 april 1889. Collectie Letterkundig Museum

Hoewel op zichzelf weinig opzienbarend, en bovendien reeds lang bekend bij ingewijden, inspireerde de korte tekst de Couperus-biograaf tot een onnavolgbaar staaltje biografisch associëren. Vroeg Elisabeth Etty zich nog af wie de aangesprokene zou kunnen zijn, voor Bastet is er geen greintje twijfel dat de opdracht gericht is aan Elisabeth Baud. Sterker: Couperus' eerste roman is een rechtstreekse hommage aan zijn latere vrouw, wat bovendien óók tot uitdrukking komt in de titel.

Om zijn stelling te onderbouwen wijst Bastet op het Guinevere-motief dat al vroeg in het werk van Couperus opduikt. Elisabeth zou zich sterk hebben geïdentificeerd met de echtgenote van de mythische koning Arthur, terwijl de auteur zichzelf herkende in Lancelot, haar ridderlijke minnaar. Naamkundig gesproken is het maar een kleine stap van Guinevere naar Eline Vere: men vervange de eerste twee letters van de koningin door de eerste twee van Elisabeths

naam. Aldus, zo besluit Bastet zijn betoog, wordt 'een aantal afzonderlijke elementen in een onweerlegbaar zinvol onderling verband geplaatst'. ♣

In navolging van Couperus

Nu het tijdstip zijner huwelijk nakende was, begon het tot Otto door te dringen dat zijn eigen geest een wonderlijke werking kende. De zwart-zwaarte waarin zijn gemoed gepenseeld was, liet zich niet zo gemakkelijk verlichten als hij gehoopt had. Hoe vol van blijdschap hij ook moest zijn in zijn liefde voor Marie, toch be kroop hem telkenmale de gedachtenis aan zijn ware liefde, zijn eerste en diepste overgave...'

Onder de noemer 'deleted scenes' daagden de redacties van *Dietsche Warande & Belfort* en *Parmentier* een aantal auteurs uit om om een extra (slot)scène toe te voegen aan een Nederlandstalige klassieker. Schrijver Patrick Bassant (*DW&B*, 2006, nr.3) gaat verder waar Couperus een punt zette achter zijn *Eline Vere* en schreef een drietal extra paragrafen bij het zesendertigste hoofdstuk. Hierin volgen we de wederwaardigheden van Otto van Erlevoort, vlak na het overlijden van zijn voormalige verloofde.

In *Parmentier* (2006, nr.2) voert Josien Laurier ons terug naar de kindertijd van Eline. Vol bewondering slaat het meisje stilletjes haar vader gade, die werkt aan een schilderij: 'Haar vragen kregen hier geen antwoorden, maar haar gedachten namen vluchten, die ze zelf nauwelijks kon volgen, en wanordelijk als deze kamer zelf werden haar voorstellingen: beelden, in prachtige tere tinten, ontvouwen zich, vervlogen, wirrelden om haar betoverd geestesoog, zelfs leek het of zij ze hoorde roepen, uit de lonkende verten vanwaar ze kwamen, en waar ze weer verdwenen, roepen, met een ijle stem, die maar nauwelijks uitkwam boven het zachte, gearfumeerde gerucht van de lentewind, die deze voorstellingen als bloemen bij haar bracht.'

Verder bevatten de tijdschriften pastiches op werk van onder meer Walkers, Walschap en Multatuli. ♣

Een dandy in de Oriënt

Couperus had liever heimwee dan Holland. Een groot deel van zijn leven verbleef hij in het buitenland. Hij woonde geruime tijd in Nice en Florence, en maakte samen met zijn vrouw Elisabeth

lange reizen in Europa en het Verre Oosten. Uit al die reizen ontstonden boeken, soms in de vorm van een roman (*Langs lijnen van geleidelijkheid*), vaker echter als journalistiek ooggetuigenverslag (*Spaansh toerisme; Nippon; Oostwaarts*). Vanwege hun levendigheid en persoonlijke inslag hebben de reisboeken van Couperus altijd de aandacht getrokken van liefhebbers en onderzoekers. Een uitzondering hierop vormt echter het curieuze *Met Louis Couperus in Afrika* (1921), dat nooit nader is bestudeerd.

Daar gaat José Buschman verandering in brengen. Volgend voorjaar verschijnt van de winnares van de Couperus-penning een studie over deze reisverhalen. Couperus reisde in de periode 1920-21 zes maanden rond in Algerije en Tunesië, en keek zijn ogen uit. Het was alsof hij was terechtgekomen in de sprookjes van *Duizend-en-één-nacht*; zijn reisverslagen geuren en kleuren dan ook als een oriëntalistische aquarel van Delacroix. Maar was dat alles wat Couperus zag? Of misschien wilde zien? Een reconstructie van zijn reis door de Maghreb toont aan dat hij ook andere, minder bevallige taferelen moet hebben aanschouwd. Hoe keek Couperus aan tegen de Franse overheersing, de islam en de armoede? En wat zegt dat over het schrijverschap van Couperus? Op onder meer deze vragen probeert Buschman een antwoord te vinden. Zij volgt Couperus' reis aan de hand van citaten uit zijn boek. Niet eerder gebruikte historische foto's stellen de lezers in staat Algerije en Tunesië te zien door de ogen van Couperus. Uit onbekende reisverslagen van zijn tijdgenoten, opstellen van collega-schrijvers en schilders, reisgidsen en particuliere reisdagboeken, aangevuld met recent

eigen onderzoek (onder meer in de archieven van het ministerie van Buitenlandse Zaken), trekt Buschman conclusies over het schrijverschap van Couperus en pleit zij voor een nieuwe, moderne kijk op *Met Louis Couperus in Afrika*.

Louis Couperus, een dandy in de Oriënt verschijnt in maart 2007 in *De Parelduikerreeks* van uitgeverij Bas Lubberhuizen en zal verkrijgbaar zijn voor € 13,90. ♣

Eddy Merckx raasde over Kleine Zielen heen

Regelmatig wordt ons gevraagd of de televisieserie *De kleine zielen* ooit weer eens

wordt herhaald, of wanneer er nu eindelijk eens een dvd-uitgave van de legendarische reeks wordt uitgebracht. 'Nooit,' is dan helaas steevast ons antwoord. De opname is namelijk deels verloren gegaan. Wat is het geval? De NCRV - die de tiendelige serie in 1969 op de televisie bracht - heeft op een gegeven moment de banden uitgeleend aan de BRT. Toen de Belgische omroep een wielervedstrijd met nationale held Eddy Merckx wilde vastleggen, greep men in de haast naar de band met het negende deel uit de serie... Tot zover de duurste productie uit de Nederlandse televisiegeschiedenis tot dan toe. Wel heeft de NCRV nog op 22 mei 2002 in het kader van haar jubileum een bijna twee uur durende compilatie van *De kleine zielen* uitgezonden.

Voor wie vergeten is deze uitzending op te nemen is er nu wat digitale troost. Op de website van de NCRV zijn nu enkele fragmenten uit de serie te bekijken (zie www.ncrv.nl/classics). Ook zijn daar allerlei feitjes en wetenswaardigheden over de productie bij elkaar gebracht. Daarmee zullen we het moeten doen. Of zal men in Hilversum het toch ooit nog eens op de heupen krijgen en een nieuwe versie durven maken? Ellen Vogel, die toen Constance speelde, zou nu in ieder geval een prachtige mama van Lowe kunnen vertolken. ♣

Vooroordelen over Couperus

De redactie van boekwinkeltjes.nl, de website waar zowel particulieren als antiquaren samen zo'n 1.5 miljoen boeken te koop aanbieden, lanceerde onlangs een nieuw, gratis, maandelijks literair tijdschrift in digitale vorm. Peter Hoffman, redac-

Boulevard de la République, Algiers

teur van *Arabesken* en louiscouperus.nl, bespreekt in dit eerste nummer 'de drie meest gehoorde vooroordelen over Louis Couperus.' Met stip op nummer één: Couperus schreef dikke en langdradige boeken. Twee heel verschillende kwalificaties, maar vaak in één adem aan zijn werk toegeschreven. Hoewel Couperus meer dunne dan dikke boeken schreef, geeft Hoffman toe dat de auteur zich niet bepaald door het 'less is more'-principe liet leiden. Maar: 'Het is slechts weinig auteurs gegeven om met woorden zoveel stofjes werkelijkheid te laten opwaaien. Ik denk wel eens dat Couperus, zou hij honderd jaar later geleefd hebben, een briljant regisseur zou zijn geweest. Ik ken geen auteur bij wie woorden zich zo gemakkelijk tot beeld transformeren, en van beeld tot werkelijkheid – of hij nu het Den Haag van rond 1900 beschrijft of (...) het Rome van de eerste eeuw na Christus.' Zijn artikel is te vinden op www.boekwinkeltjes.nl/ezine. 🐾

Nippon digitaal

De meest uitgebreide website over en met Nederlandse literatuur, dbnl.org, is weer een Couperus-editie rijker. In oktober werd *Nippon* (1925), Couperus' postuum verschenen verslag van zijn reis door Japan, aan het corpus toegevoegd. Men koos voor de editie uit 1971 (een fotografische herdruk van de eerste uitgave), met een inleiding door Rico Bulthuis. Overigens: nu de website zo langzamerhand uitgroeit tot hét digitale kenniscentrum van de neerlandistiek, laat het gemis aan goede, gerichte zoekmogelijkheden op de site zich steeds sterker gelden. Als je bijvoorbeeld 'Couperus' als zoekwoord opgeeft, tover je in het beste geval alle teksten waarin de auteur wordt genoemd tevoorschijn, gepresenteerd zonder enige systematiek of hiërarchie. Er is geen mogelijkheid om je zoekactie te filteren op bijvoorbeeld primaire, danwel secundaire teksten, of literatuur over danwel van Couperus. Het is te hopen dat bij de verdere ontwikkeling van die prachtige *Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren* de redactie haar energie niet alléén in de kwantiteit steekt, maar ook zorgdraagt voor een goede en gebruiksvriendelijke ontsluiting van het materiaal. 🐾

Hyves.nl

Hyves.nl is een zogenaamde 'virtual community' op internet, die vooral veel jongeren trekt. De website, waarop inmiddels ook elke zichzelf als hip affi-

cherende politicus een profiel heeft aangemaakt, biedt eenvoudige mogelijkheden om contact te onderhouden met vrienden en kennissen, maar ook om nieuwe mensen te leren kennen. Via Hyves kun je een weblog bijhouden, foto's en video's delen met vrienden en met mensen met dezelfde interesses in contact komen. In augustus van dit jaar opende Sander Bink een discussiegroep over Louis Couperus op de razend populaire website. Tot zijn grote verbazing hadden zich binnen twee dagen al meer dan tachtig leden aangemeld. Op het moment van schrijven telt de groep 188 deelnemers en het aantal groeit nog steeds. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers ligt ver onder de 25 jaar. Men wisselt leestips uit en men vliegt elkaar op beleefde wijze in de haren over wat nu het beste werk van Couperus is: zijn historische romans, zijn Haagse romans of zijn sprookjes. Het valt overigens op dat vooral het laatste genre erg geliefd is bij jonge Couperus-lezers. Blijkbaar is de laagdrempeligheid en het informele karakter van zo'n site de sleutel tot het succes. Hoe dan ook: zonder tussenkomst van een docent, genootschap, tijdschrift of andere officiële instantie lijken jongeren de weg naar het werk van Louis Couperus te hebben gevonden. Zie: louiscouperus.hyves.nl. 🐾

Rond1900.nl

Na een tijdje te zijn warmgedraaid, bleek het initiatief van de *Arabesken*-redactie om een weblog te starten over cultuur rond 1900 meer dan levensvatbaar. Het werd dus hoogste tijd om onder de beschermde vleugels van louiscouperus.nl vandaan te wiken en neer te strijken op een eigen stekje op het web. Tegenwoordig is het weblog te bereiken op een nieuwe, eigen domeinnaam: rond1900.nl. Bijna dagelijks vindt u hier nieuwe artikelen, signalementen, nieuwsberichten, recensies en persoonlijke overpeinzingen van een vijfkoppige redactie, over alles wat te maken heeft met de cultuur van het fin de siècle. We zijn nog steeds op zoek naar medewerkers. Beschikt u over een vlotte pen en bent u meer dan gemiddeld geïnteresseerd in cultuur rond 1900? Bent u bereid om op regelmatige basis bijdragen te leveren voor een weblog met een snel groeiend aantal lezers (nu zo'n gemiddeld honderd unieke bezoekers per dag)? Stuur dan een e-mail naar Peter Hoffman (hoffman@rond1900.nl). 🐾

Korte Arabesken

Eerste Couperus-penning voor José Buschman

De historica en publiciste José Buschman nam op 10 juni in het Louis Couperus Museum de eerste Couperus-penning in ontvangst. De prijs, een nieuw, gezamenlijk initiatief van het Louis Couperus Genootschap en het Museum, zal voortaan jaarlijks

Een verrassing en een stimulans

‘De Couperus-penning kwam voor mij als een totale verrassing, ik had het echt niet verwacht. Ik wist niet eens dat die prijs zou worden uitgereikt. Dat las ik pas later op de uitnodigingskaart. Ik vond het wel een beetje vreemd dat Eugenie Boer, de conservator van het Louis Couperus Museum, nog tegen me zei: “Als je toch onverhoopt verhinderd bent, dan moet je me even bellen.” Omdat ik wist dat die middag het boek van Menno Voskuil en Arnold Pippel gepresenteerd zou worden, dacht ik: misschien krijg ik wel het eerste exemplaar uitgereikt.’

‘Ik beschouw het als een grote eer dat ik de eerste Couperus-penning mocht ontvangen. Niet in de laatste plaats omdat de prijs is ingesteld door het Louis Couperus Genootschap én het Louis Couperus Museum, twee stichtingen die mij zeer na aan het hart liggen. Toen Joyce Ryken en ik met de oprichting van het Genootschap in de weer waren, was een van onze plannen voor de toekomst: het instellen van een Couperus-prijs. Louis Couperus had immers zelf in zijn testament het idee geopperd om zo’n prijs in te stellen. Het is mooi dat het er nu toch van gekomen is; het is belangrijk om het onderzoek naar het leven en werk van Louis Couperus te stimuleren.’

‘Voor mezelf is de prijs zéker een stimulans om door te gaan. Met mijn zoektocht naar Orlando bijvoorbeeld. Die is door het onderzoek en het schrijven van mijn boek, over de reis die Couperus

worden uitgereikt aan een persoon die zich op buitengewone wijze heeft ingezet om de nagedachte- nis aan Louis Couperus levend te houden. De bron- zen penning is ontworpen door Mariette Mulder. José Buschman is medeoprichtster van het Louis Couperus Genootschap en heeft tal van publicaties over de auteur op haar naam staan. 📖

in 1920-21 naar Algerije en Tunesië maakte, nu even stil komen te liggen. Maar ik heb sedert mijn laatste publicatie over Orlando een reis naar Spanje gemaakt. Ook deed ik deze zomer nog wat naspeuringen in Italië. Mijn bevindingen moet ik nog op papier zetten, maar het laatste woord over Orlando is nog niet geschreven...’

‘Als Hagenaar “pur sang” vind ik een penning waar mijn geliefde woonplaats op is afgebeeld natuurlijk al prachtig. Maar als er op de achter- zijde ook nog eens een citaat van Couperus is gegraveerd “...de bekering van stof en spinnweb, van patine, van wat verbleekt is en wat getaand, van wat roest en wat is gebrokkeld, gebroken,” dan begrijp je dat de penning in mijn huiskamer op een trumeau voor mijn Couperus-boekenkast staat. Op de voorzijde is het oude Den Haag afge- beeld, enkele huizen die wat rommelig, levendig ten opzichte van elkaar zijn geplaatst. Ik meen naast een rijtje negentiende-eeuws aandoende herenhuizen Surinamestraat 20 te herkennen. Achter de oude citadel verrijst het moderne Den Haag, strak, symmetrisch. De voorstelling lijkt mij een aansporing om in onze moderne eenentwin- tigste eeuw, als Genootschap én Museum, zorg te dragen voor ons literaire erfgoed.’ 📖

Televisieserie Van oude mensen op dvd

De zevendelige televisieserie *Van oude mensen en de dingen die voorbijgaan* is op dvd uitgebracht. De legendarische serie, uitgezonden van eind 1975 tot begin 1976 door de AVRO, werd geschreven en geregisseerd door Walter van der Kamp. Hij had de beschikking over de beste acteurs van die tijd, zoals Caro van Eyck (Ottillie Dercksz), Ellen Vogel (Ina d'Herbourg), Han Bentz van den Berg (Harold Dercksz), Lex van Delden (dokter Roelofsz) en vele anderen. De tweedelige cassette is te koop voor € 19,99.

De televisiebewerking van *De stille kracht* uit 1973, door dezelfde regisseur, ligt nu bij winkelketen Blokker in de uitverkoop voor slechts € 9,99. 🐾

Sotheby's veilt servies Couperus

Een zogenaamd *Chine de Commande*-servies dat voor een deel in bezit is geweest van Louis Couperus, werd op 13 november geveild bij Sotheby's in Amsterdam. Het servies werd besteld ter gelegenheid van het huwelijk van Willem Jacob Cranssen en Maria Eleonora Hartman in 1790. Cranssen was gouverneur van Ternate, Malakka en Ambon. Elk stuk van het servies wordt gesierd met het geschilderde wapen van de familie. Hun dochter Catharina Rica Cranssen trouwde met de grootvader van Louis, Petrus Theodorus Couperus (1787-1823). Via vererving kwam een deel van het servies uiteindelijk bij de schrijver terecht. Later heeft hij het verkocht, maar toen Couperus in

het begin van de twintigste eeuw in Nice woonde, heeft een Franse journalist het daar nog gezien en beschreven: 'het broze, kostelijke servies van antiek Chinees porselein waarop het wapen van de schrijver is aangebracht'. Dat laatste is dus niet helemaal waar. Of dit voor Couperus-verzamelaars een beletsel zal zijn geweest mee te bieden, valt te bezien. Bij het ter perse gaan van dit nummer moest de veiling nog plaatsvinden, maar de prijs zal misschien een serieuzer obstakel zijn geweest: het veilinghuis schat dat het servies tussen de € 20.000 en € 30.000 zal opbrengen. 🐾

Eline Vere op trafohuisje

Het 'roestige' trafohuisje stak al een tijdje wat schril af bij de groene omgeving, zo vonden de bewoners van het Digna Park in Hoogvliet. Samen met woningbouwvereniging Woonbron gaven zij kunstenaars Margriet Wehrmeijer de opdracht om het huisje in hun buurt te versieren met omslagen van boeken uit de achttiende en negentiende eeuw. De vier zijden van het gebouwtje werden in literaire stijl 'gepimpt' met afbeeldingen van *Sara Burgerhart* van Betje Wolff en Aagje Deken, *Max Havelaar* van Multatuli, *Hilda van Suylenburg* van Cécile de Jong van Beek en Donk en *Eline Vere* van Louis Couperus. 🐾

Het literaire transformatorhuis in Hoogvliet

Reacties op De stille kracht

Na de premièrevoorstelling van *De stille kracht*, op zaterdag 28 oktober in de Leidse schouwburg, klonk er veel bijval uit de zaal. Maar hoe reageerden de critici? Hieronder een bloemlezing van de eerste reacties op de voorstelling:

'Je kunt het je verbeelden, maar op het moment dat Johanna ter Steege bezit neemt van het podium, lijken de acteerpresetaties van haar collega's op hun plaats te vallen, wordt ieder personage ineens op magische wijze geloofwaardig. Deze charismatische actrice is letterlijk de stille kracht van deze hypnotiserende voorstelling.' (Ruud Meijer in het AD)

'Couperus had een goede neus voor sfeer, tot in detail uitgewerkte personages, intriges en het onwaarneembare. Zijn roman is wulps en barst van de zelfspot. De toneelbewerking van Ger Thijs is helaas niets meer dan een afstandelijk verslag daarvan. De mysterieuze krachten dringen zich slechts in gesproken teksten op en daarmee is het laatste restje onderhuidse spanning er uit geperst.' (Esther Kleuver in *De Telegraaf*)

'Koningshuisspecialist Ton Vorstenbosch bewerkte (...) de roman in 1997 tot een best aardige toneelavond die het boek adequaat volgde. Het is echter geen legendarische voorstelling geworden. De versie die Ger Thijs nu heeft gemaakt zou die legendestatus wel kunnen bereiken. Hij kleedt niet eens zozeer zijn hoofdrolspeelster, als wel de roman uit tot op de kale huid, en zelfs ietsjes daaronder. Zo krijg je een verhaal dat aan actualiteit helemaal niets verloren heeft. Want wat is het verschil tussen Nederlandse koloniale in een achterafprovincie van Indonesië of soldaten op "vredesmissie" in een uithoek van Afghanistan?' (Wijbrand Schaap in *Het Parool*)

'Vervelen deed het stuk geen moment, maar het drama voltrok zich in een tempo alsof men bang was dat het premièrepubliek in de Leidse schouwburg de laatste trein zou missen. [Ger Thijs] bracht het verhaal terug tot zijn uiterste essentie, schrapt een aantal personages, en schiep zo een kader voor een kraakhelder drama, in een wat al te steriel decor, dat in ieder geval aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. Het toneelstuk staat als een huis - dat zonder meer - maar het laat de Indische broeierigheid, de geheimzinnigheid, het languissante en al die andere "overbodigheden" die zo typerend zijn voor het werk van Couperus op de stoep staan.' (Peter Hoffman op *rond1900.nl*)

'In zijn snijdrift heeft Thijs één personage teveel weggegooid: de Javaanse prins Addy met wie Leonie een liefde beleeft. (...) Met Addy verdween er wel meer Indisch uit het stuk. Alle mystiek, het geheimzinnige, broeierige is eruit. En ook voor de seksuele spanning, de zinnelijke vrouwenzaken heeft Thijs weinig aandacht, waardoor Johanna ter Steege enigszins alleen komt te staan.' (Wilfred Takken in *NRC Handelsblad*)

'[Ger Thijs] jast (...) de hoofdlijnen van de gelaagde roman er doorheen. Dat levert weliswaar een snelle, strakke en eigenlijk best wel vlotte voorstelling op, maar uiteindelijk sta je als toeschouwer toch met behoorlijk lege handen. In Thijs' adaptatie gaat nagenoeg alle aandacht uit naar de lotgevallen van de Hollandse kolonie in Indië, en is er nauwelijks sprake van een invoelbaar Indisch probleem. (...) De Hollandse hitsigheid wint het in deze voorstelling helaas van de Indische indolentie. Als aan het eind uit het draaiorgel *Aan de Amsterdamse grachten* klinkt, nodigt dat bijna uit tot inhaken. Dat kan niet de bedoeling zijn geweest. Van Couperus niet, en van Thijs niet.' (Hein Janssen in *de Volkskrant*) ♣

Tentoonstelling Antoon van Welie

Antoon van Welie, 'Heilige Caecilia harpspelend' (1899). Particuliere collectie.

De kunstenaar Antoon van Welie (1866-1956) was in zijn tijd voornamelijk bekend als dé portrettist van de internationale society. Diva's en politici, adel en pausen – ze lieten zich allemaal graag door hem vereeuwigen. Zo poseerden onder ande-

ren paus Pius X, Mussolini, prins Hendrik, Sarah Bernardt en Yvette Guilbert voor hem. Liefhebbers van Couperus kennen Van Welie natuurlijk voornamelijk van het beroemde portret uit 1916 dat de schilder van de Haagse auteur maakte. Helaas werd het schilderij in de Tweede Wereldoorlog vernietigd, zodat we het alleen van reproducties kennen. Museum Het Valkhof in Nijmegen organiseert van 14 april tot en met 12 augustus 2007 een grote overzichtstentoonstelling van het bijzonder uitgebreide en gevarieerde oeuvre van Antoon van Welie. Het museum hoopt hem hiermee de plaats binnen de kunstgeschiedenis te verschaffen die hij verdient, naast bijvoorbeeld Jan Toorop – die dezelfde artistieke ontwikkeling laat zien – en de Hongaarse portrettist Philip de László. Het monografisch retrospectief 'Antoon van Welie - De laatste decadente schilder' toont zijn ontwikkeling van symbolist tot vermaard portrettist, van decadent tot een diep religieus kunstenaar. Zie voor meer informatie: www.museumhetvalkhof.nl. 📍

De stille kracht in het Chinees?

De Chinezen krijgen steeds meer belangstelling voor de Nederlandse cultuur en literatuur. Dat merkte het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds op de Beijing Boekenbeurs, die eind augustus van dit jaar werd gehouden. Zo kochten ze de rechten van *Het behouden huis* van Willem Frederik Hermans en van Nootbooms *Rituelen* en *Hotel*. Daarnaast nam een Chinese uitgeverij een optie op *De stille kracht* van Louis Couperus. 📍

Nieuwe bestuursleden Louis Couperus Genootschap

Dit jaar trad Astrid Wassenberg terug als bestuurslid van het Louis Couperus Genootschap. Haar secretariële werkzaamheden worden overgenomen door Tessy van de Ven. Ook heeft het Genootschap een extra bestuurslid aange-trokken: naast zijn redacteurschap van *Arabesken* zal Erik Schoonhoven zich gaan bezighouden met communicatie. Hij zal voortaan contacten met de verschillende media onderhouden en strategieën bedenken om het Genootschap in de toekomst nog

beter onder de aandacht van het publiek te brengen. Graag willen we Astrid Wassenberg hartelijk danken voor haar inzet voor het Genootschap in de afgelopen jaren. We wensen haar veel succes en geluk met haar toekomstige werkzaamheden. Ook de redactie van *Arabesken* is van samenstelling veranderd. Wouter de Koning heeft de redactie verlaten. Zijn plaats is inmiddels ingenomen door Rémon van Gemeren. 📍

Foto: Klaas Trapman

Couperus als toiletjuffrouw

Arme, arme Couperus toch! Kreeg hij in het najaar van 2005 in verband met filmopnames voor Paul Verhoevens *Zwartboek* nog een peperbus over zijn hoofd geschoven (zie vorige *Arabesken*), in de zomer van 2006 kreeg Couperus weer een heel andere rol toebedeeld. Die hij overigens – dat moet gezegd – met onverstoorde waardigheid vervult... *What's next?* 📍

Recensie

Louis Couperus. *Inevitable*. Vertaald door Paul Vincent.

Pushkin Press. London, 2005. ISBN 1 901285 59 6. Te bestellen via: Pushkin Press Ltd., 12 Chester Terrace, Londen NW1 4ND, of via books@pushkinpress.com (€ 14,99).

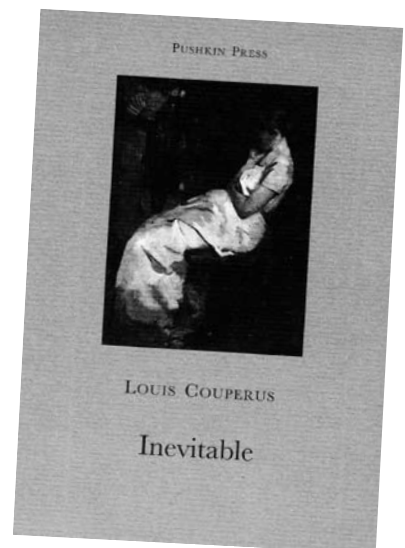
De dappere, kleine Londense uitgeverij Pushkin Press gaat onvermoeibaar voort met het uitbrengen van vertalingen van het werk van Louis Couperus. Waren *Psyche* (1998) en *Ecstasy* (1999) nog herdrukken van oude vertalingen, onlangs verscheen een nieuwe Engelse vertaling van Couperus' 'pensionroman' *Langs lijnen van geleidelijkheid* (1900).

Het resultaat is zonder meer een succes te noemen. Paul Vincent, vertaler van onder andere *Kaas* en *Villa des Roses* (van Willem Elsschot) en *De ontdekking van de hemel* (van Harry Mulisch), heeft zich uitstekend van zijn taak gekweten. De vertaling is elegant, luchtig, en hier en daar ronduit humoristisch.

Natuurlijk helpt het dat er in de tekst verschillende verwijzingen naar de Engelstalige cultuur te vinden zijn. De aanwezigheid van de 'scruffy aesthetic ladies' in het Romeinse pension waar Cornélie de Retz van Loo verblijft, zal het Engelse publiek misschien doen glimlachen, terwijl het taalgebruik van één der hoofdpersonen, de dochter van de Amerikaanse sokkenfabrikant Hope, makkelijk aan te passen was. Zo laat Vincent Urania Hope in een persoonlijke ontboezeming zuchten: "My my, so serious", inquired Miss Hope respectfully; als Cornélie haar een beetje op afstand houdt. In het Nederlands staat: "Zóó ernstig dus", vroeg Miss Hope met eerbied...'. Soms lijkt het Engels gemakkelijker om zich in uit te drukken dan onze eigen taal. Zo wordt Mrs. Uxeley, de rijke Amerikaanse voor wie Cornélie als gezelschapsdame gaat werken, ook in Couperus' originele tekst 'the old thing' genoemd, terwijl zij op de volgende bladzijde in de vertaling een 'old battleaxe' heet (en in het origineel: 'een oude rijke toot'). Dit geldt ook voor een paar uitdrukkingen, zoals deze: '...men was met Gilio frère et compagnon en koek en ei...' (als Urania klaagt dat zij door de Italiaanse aristocratie niet voor vol wordt aangezien), wat in het Engels simpelweg wordt: '...everyone was the best of friends and thick as thieves with Gilio...'

Doorbraak

Achterin het boek heeft Vincent de gelegenheid gekregen een 'Afterword' te schrijven. Hier vertelt hij onder andere over het succes van Couperus in Engeland in de jaren 1890, en hoe dit zou zijn afgeremd door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Helemaal waar is dit natuurlijk niet: tijdens de oorlog werd nu juist Teixeira de Mattos' vertaling van de vier delen van *De boeken der kleine zielen* gepubliceerd. Dit was een voorbode van Couperus' echte doorbraak in de Engelstalige wereld. Die had plaats in 1920, toen *The books of the small souls, Of old people and the things that pass, The tour, The hidden force* en *The inevitable* opeens allemaal in de Engelse en Amerikaanse boekhandels lagen en uiterst gunstige beoordelingen kregen in de pers.

Vincent besteedt ook een paragraaf aan Couperus' voorgangster, Cécile Goekoop-de Jong van Beek en Donk. Hij vertelt over de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid in Den Haag in 1898 en over haar roman *Hilda van Suylenburg* (1897).

Verrassend modern

Belangrijker is dat er in dit 'Afterword' een welkome vergelijking gemaakt wordt met het werk van Henry James (1843-1916), de tot Engelsman genaturaliseerde Amerikaan die het huwelijk tussen rijke erfgenamen uit de Nieuwe Wereld en gesochten Europese aristocraten bij uitstek tot zijn onderwerp gemaakt heeft: men denke slechts aan *The portrait of a lady* (1881) en *The Princess Casamassima* (1886). Vincent noemt speciaal het verhaal *Daisy Miller* (1878). Een vergelijking tussen *Inevitable* en het thema van James zou een interessante studie kunnen opleveren.

Door deze vertaling van Pushkin Press wordt echter ook het grote verschil in stijl tussen deze twee schrijvers goed zichtbaar gemaakt. Het Engels in *Inevitable* doet verrassend modern aan in vergelijking met het – overigens prachtige – 'mandarijnenproza' van James, terwijl Couperus in onze eigen taal toch nauwelijks als zodanig overkomt. Dit herinnert me aan wat Ian Buruma schreef naar aanleiding van de Engelse vertaling van *De stille kracht* (in *The New York Review of Books* van 11 augustus 1994):

The translation is not great, but Couperus's precious, elaborate, sometimes quite bizarre prose seems less dated in English than in the original Dutch. The reason is not just that the translator was unable to reproduce the luxuriance of Couperus's style, but that the Dutch language itself has changed far more than English has since 1900.

Ook vergelijkt Vincent Couperus' roman met *A room with a view* (1908) van E.M Forster, een boek dat eveneens de sfeer van een Italiaans pension oproept. Hij verwijst naar een vergelijkbare feministische strekking in H.G. Wells *Ann Veronica* (1909). Het is interessant te noteren dat Couperus er eerder bij was dan deze twee Angelsaksische schrijvers. De vertaler meent dat het simplistisch is om Cornélie's uiteindelijke overgave aan de mooie, sensuele Brox te zien als een voorafschaduwning van het recept van D.H. Lawrence: 'sexual bliss ever after'. Toch plaatst een dergelijke vergelijking Couperus regelrecht in de internationale avant-garde van zijn tijd.

Vincent gaat ten slotte ook in op de eigenaardige titel die de vertaling gekregen heeft. Als zodanig werd het boek oorspronkelijk in Amerika uitgebracht (in 1920), terwijl het in Engeland *The law inevitable* werd genoemd, een 'zelfs nog gewichtiger titel', volgens Vincent. Hij vraagt dan ook aan de lezer om voor zichzelf een vraagteken te zetten achter de Engelse titel, die niet de persoonlijke keus van de auteur was.

Het is de eerste keer dat Vincent zijn krachten heeft beproefd op het werk van Couperus. Het is bekend dat hij ijvert voor een vertaling van *De berg van licht*. Deze schitterende roman is niet eerder in het Engels vertaald. Laten we hopen dat dat snel gebeurt! (*Caroline de Westenholz*)

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Veertiende jaargang, nummer 28, november 2006
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
Telefoon: 06 - 3034 9196
E-mail: redactie@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
- Redactie** Rémon van Gemeren
Peter Hoffman (eindredactie)
Erik Schoonhoven
Menno Voskuil
- Vormgeving** Pim Oxener BNO, Boskoop
- Drukker** Macula, Boskoop
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis. Minimale donatie per jaar: € 22,70. De donateur is dan automatisch 'Amice' van het Louis Couperus Museum. Losse nummers: € 6,80, te bestellen door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* gelieve als Word-document te sturen naar redactie@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

ISSN 1567-8067

Louis
Couperus
Genootschap